

11

Zniekształcenia
poznawcze u sprawców
przestępstw seksualnych
przeciwko dzieciom

Filip Szumski

**Zniekształcenia poznawcze
u sprawców przestępstw seksualnych
przeciwko dzieciom**

Filip Szumski

**Zniekształcenia poznawcze
u sprawców przestępstw seksualnych
przeciwko dzieciom**

Poznań 2021

WPiK Open Access 11

Copyright by:
Filip Szumski

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Redaktor naukowy WPiK Open Access:
dr hab. Aleksandra Piłarska, prof. UAM

Recenzja:
dr hab. n. med. Michał Lew-Starowicz, prof. CMKP

Koncepcja okładki:
Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM

Korekta i redakcja:
Sebastian Surendra

Wydanie I
Poznań 2021

ISBN 978-83-66666-90-0

DOI 10.48226/978-83-66666-90-0

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1.	
Sprawca wykorzystania seksualnego dziecka.....	11
1.1. Pojęcie sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka a pojęcia pokrewne	11
1.2. Prawnokarna ocena sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka.....	17
1.3. Modele wyjaśniające etiologię sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka.....	19
Rozdział 2.	
Pojęcie zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka	25
2.1. Teorie poznania społecznego jako zaplecze teoretyczne konceptualizacji zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka.....	25
2.2. Konceptualizacja zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka.....	29
2.3. Krytyka pojęcia zniekształceń poznawczych.....	38
Rozdział 3.	
Zniekształcenia poznawcze a funkcjonowanie sprawców wykorzystania seksualnego dziecka.....	41
3.1. Funkcje zniekształceń poznawczych.....	41
3.2. Rozwojowe uwarunkowania powstawania zniekształceń poznawczych	46
Rozdział 4.	
Zniekształcenia poznawcze sprawców wykorzystania seksualnego dziecka a praca profesjonalisty ds. zdrowia psychicznego	55
4.1. Pomiar zniekształceń poznawczych.....	55
4.2. Zniekształcenia poznawcze a terapia sprawców wykorzystania seksualnego dziecka	56
4.3. Zniekształcenia poznawcze a ryzyko recydywy seksualnej	60
Rozdział 5.	
Zarys własnego modelu teoretycznego opisującego działanie zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka	67

5.1. Mechanizmy działania zniekształceń poznawczych	67
5.2. Rola zniekształceń poznawczych w etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka.....	72
Zakończenie	77
Literatura.....	79
Załącznik: Najważniejsze zalecenia dotyczące sposobu uwzględniania zniekształceń poznawczych w pracy ze sprawcami wykorzystania seksualnego dziecka.....	90

Wprowadzenie

Przeciwdziałanie przestępstwom seksualnym przeciwko dzieciom jest wyzwaniem dla współczesnych społeczeństw. Jak wynika z badań prowadzonych w krajach zachodnich na dużych, narodowych, reprezentatywnych próbach (Finkelhor, Shattuck, Turner, Hamby, 2014), doświadczanie wykorzystania seksualnego dotyczy przynajmniej od 5 do 26% dzieci (do 17. r.ż.). Według danych polskiej Policji w latach 2000–2020 (Komenda Główna Policji, 2020) roczna liczba stwierdzonych przestępstw określanych jako wykorzystanie seksualne małoletniego do 15. r.ż. wahała się od 1096 do 1907. Jednak wystarczy proste zestawienie tej liczby z procentem osób dorosłych, które wskazują, że doświadczyły wykorzystania seksualnego w dzieciństwie (w Polsce badania wskazują, że jest to od 3 do 18% osób; Sajkowska, 2002; Włodarczyk, Makaruk, Michalski, Sajkowska, 2018), aby stwierdzić, że liczba ta jest wielokrotnie zaniżona. Skuteczne przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci wymaga wprowadzenia rozwiązań o charakterze systemowym. Jednym z kluczowych elementów systemu oddziaływań musi być terapia sprawców mająca zapobiec ich powrotowi do czynu. Potrzebę prowadzenia takiej terapii dostrzeżono w Polsce kilkanaście lat temu (por. Rutkowski, Sroka, 2007), w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej sygnalizowano ją już przed kilkoma dekadami.

Znaczna większość programów terapeutycznych skierowanych do sprawców wykorzystania seksualnego dziecka obejmuje m.in. pracę nad przejawianymi przez nich zniekształceniami poznawczymi. Wyniki ewaluacji tych działań pokazują, że choć istotnie obniżają one powrotność do czynu (Hanson, Bourgon, Helmut, Hodgson, 2009), w dalszym ciągu wielu sprawców dopuszcza się recydywy. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest poziom wiedzy dotyczącej zniekształceń poznawczych, jeszcze niedawno określany przez część autorów (Dawson, Barnes-Holmes, Gresswell, Hart, Gore, 2009; Gannon, 2006, 2009) jako niski. Obecnie, bliższe przyjrzenie się zagadnieniu prowadzi do wniosku, że głównym problemem nie jest niski stan wiedzy, lecz ogromne zamieszanie i niekonsekwencja związana ze stosowaniem – w nauce i w działaniach aplikacyjnych – tego konstruktów. Jak w przypadku każdego konstruktów psychologicznego, stosowanie

tego pojęcia jest określoną decyzją pociągającą za sobą szereg skutków. Wiąże się z odwołaniem do określonej teorii, która wyznacza, w pierwszej kolejności sposób, rozumienia tego pojęcia. Posługiwanie się pojęciem zniekształceń poznawczych powinno oznaczać świadome przyjęcie sposobu rozumienia ich przyczyn, ich związku z pierwszym popełnionym przez osobę przestępstwem seksualnym i ewentualną recydywą oraz funkcji, jaką pełnią w życiu jednostki. Z tego z kolei wynika sposób postępowania profesjonalisty ds. zdrowia psychicznego z tym konstruktem – czy i jak będzie próbował go mierzyć i na niego oddziaływać: „zmieniać”?, „redukować”? Tymczasem, na skutek zaznaczonej niekonsekwencji, profesjonalisci, stosując pojęcie zniekształceń poznawczych, często nie odwołują się do żadnej określonej konceptualizacji bądź różne konceptualizacje mieszają. Czasem, mówiąc o zniekształceniach poznawczych u przestępców seksualnych, przekładają na nie – ze względu na zbieżność nazwy – ich znaczenie wywiedzione z teorii depresji Becka (1963) bądź rozumieją je intuicyjnie. Co za tym idzie, w umysłach tych profesjonalistów pojęcie zniekształceń poznawczych jest związane z etiologią sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka – ale w nieokreślony sposób. Często nie doceniają znaczenia aktualnego kontekstu społecznego dla powstawania zniekształceń poznawczych, wyolbrzymiają natomiast ich stałość i trwałość. Wszystko to prowadzi do mniejszej skuteczności działań profesjonalistów pracujących ze sprawcami wykorzystania seksualnego dziecka, do mniejszej skuteczności pracy ze zniekształceniami poznawczymi sprawców, a czasem do podejmowania interwencji, by je zmieniać wtedy, gdy nie ma takiej potrzeby.

Głównym celem niniejszej książki jest zatem uporządkowanie i zintegrowanie wiedzy o zniekształceniach poznawczych sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci: ich istocie, różnych możliwościach ich konceptualizacji – i tego konsekwencjach, ich znaczeniu w życiu osoby (ich funkcjach i rozwojowych uwarunkowaniach ich powstawania) oraz ich znaczeniu w pracy profesjonalisty (pomiar, uwzględnianie w terapii i ocenie ryzyka recydywy). Tych zagadnień dotyczą *Rozdziały 2, 3 i 4* niniejszej książki. Uzupełnieniem tego jest rozdział pierwszy, w którym zakreślono obszar rozważań, który dotyczy sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, a zwieńczeniem *Rozdział 5* przedstawiający zarys modelu integrującego całość obecnej

wiedzy o zniekształceniach poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka. Punktem wyjścia dla realizacji wymienionych celów był kompleksowy przegląd zagranicznej i krajowej literatury poświęconej zniekształceniom poznawczym sprawców wykorzystania seksualnego dziecka. Dobór i przegląd źródeł miał charakter systematyczny, a narracyjna prezentacja jego wyników stanowi o treści niniejszej pracy. Mam nadzieję, że lektura poszczególnych rozdziałów i książki w całości pozwoli czytelnikowi uporządkować wiedzę o zniekształceniach poznawczych u sprawców przestępstw seksualnych przeciwko dzieciom i przełożyć się dla niego na trafniejsze, skuteczniejsze, badawcze bądź aplikacyjne, działanie.

Za wkład w powstanie niniejszej książki w pierwszej kolejności pragnę podziękować prof. dr hab. Marii Beisert. Ujmując to syntetycznie – za bycie moim Mistrzem. Mistrz to znacznie więcej niż nauczyciel. Mistrz potrafi zainspirować do działania, przekazać wiedzę i mądrość dotyczącą licznych obszarów. Mistrz nie musi tłumaczyć uczniowi szczegółów, ale ustawia go na właściwym torze – i robi to wiele razy. Mistrz wspiera swojego ucznia zarówno w sprawach zawodowych, jak i osobistych. Za wszystko to bardzo dziękuję. Dziękuję Dominice i Leszkowi Bartoszakom oraz Annie Roszyk. W czasie pracy nad niniejszą książką wsparli mnie w wielu trudnych chwilach. Co więcej, rozmowa z nimi często była inspiracją dla pisania. Wreszcie dziękuję mojej mamie, Alicji Szumskiej. Bez jej pomocy i wsparcia w okresie pisania tej książki z pewnością ta publikacja by nie powstała.

Rozdział 1.

Sprawca wykorzystania seksualnego dziecka

1.1. Pojęcie sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka a pojęcia pokrewne

W literaturze przedmiotu funkcjonuje szereg pojęć odnoszących się do kontaktów seksualnych między dorosłymi a dziećmi: wykorzystanie seksualne, molestowanie seksualne, nadużycie seksualne, pedofilia. Często są one stosowane zamiennie, a zamęt pojęciowy jest pogłębiany przez wzajemne nakładanie się trzech perspektyw: psychologiczno-medycznej, prawniczej oraz potocznej. Pojęcia te można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej należy wykorzystanie seksualne, molestowanie seksualne i nadużycie seksualne. Z kolei podstawowym pojęciem z drugiej grupy jest pedofilia. Istotą definicji z pierwszej grupy jest to, że wskazują one na określoną klasę zdarzeń. Jako że są to zdarzenia interpersonalne, ich definicja powinna wskazywać osoby biorące w nich udział (ofiara i sprawcę) oraz czynności stanowiące o wykorzystaniu. Dla większości definicji charakterystyczne jest także wskazywanie rodzaju zachowania doprowadzającego do tych czynności. Zestawienie najważniejszych definicji z tej grupy znajduje się w tabeli 1.

Przegląd głównych definicji wykorzystania seksualnego dziecka

Źródło definicji	Ofiara	Sprawca	Sposób doprowadzenia do czynności stanowiącej o wykorzystaniu	Czynność stanowiąca o wykorzystaniu
<i>Standing Committee on Sexually Abused Children</i> (SCSAC; za: Glaser, Frosh, 1995)	Jednostka w wieku bezwzględnej ochrony	Osoba dojrzała seksualnie	Dopuszczenie się, przez świadome działanie, czy też przez zaniebdywanie swoich społecznych obowiązków lub obowiązków wynikających ze specjalnej odpowiedzialności za dziecko, zaangażowania dziecka w...	...jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest zaspokojenie seksualne osoby dorosłej.
WHO (za: Sajkowska, 2002)	Dziecko	Dorosły bądź dziecko, jeśli te osoby [sprawca i ofiara] ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy	Włączenie dziecka w aktywność seksualną	Aktywność seksualna, której dziecko nie jest w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Aktywności taka może dotyczyć:

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

<p>1. Namawiania lub zmuszania dziecka do angażowania się w prawnie zabronione czynności seksualne;</p> <p>2. Wykorzystywanie dziecka do proytucji lub innych prawnie zakazanych praktyk o charakterze seksualnym;</p> <p>3. Wykorzystywanie dziecka do produkcji materiałów lub przedstawień o charakterze pornograficznym.</p>		
<p><i>Child Abuse Prevention and Treatment Act</i> (CAPTA, za: Sajkowska, 2002)</p>	<p>Dziecko</p> <p>Osoba odpowiedzialna za opiekę nad dzieckiem bądź spokrewniona z dzieckiem</p>	<p>Nie wskazano</p> <p>Osoba na wyższym poziomie rozwoju</p>
<p>Niewłaściwe zachowanie seksualne z udziałem dziecka, takie jak: dotykanie genitaliów dziecka i doprowadzanie do dotykania przez dziecko genitaliów innej osoby, stosunek seksualny z dzieckiem, kazirodztwo, gwałt, sodomia, ekshibicjonizm i ko-mercyjna eksploatacja dziecka.</p>	<p>Nie wskazano</p> <p>Osoba na niższym poziomie rozwoju</p>	<p>Każdy akt, którego celem jest seksualna gratyfikacja osoby na wyższym stopniu rozwoju</p>

W niniejszej pracy za podstawę służyć będzie definicja SCSAC. Wyróżnia się ona precyzyjnym wskazaniem ofiary (pojęcie „wieku bezwzględnej ochrony” jest odwołaniem do norm właściwych w danym systemie prawnym) oraz opisem czynności, który wskazuje na ich seksualny charakter, nie uciekając się przy tym do kazuistyki. Należy przy tym zaznaczyć, że zawarte w tej definicji określenie „której intencją jest zaspokojenie seksualne osoby dorosłej” nie odnosi się do zamiaru sprawcy, lecz do celu, do którego prowadzi aktywność, w którą angażowane jest dziecko (Beisert, Szumski, 2010).

Podstawowe pojęcie z grupy drugiej, *pedofilia*, jest używane w różnych znaczeniach. Finkelhor i Arajii (1986) podzielił definicje pedofilii z uwagi na ich zakres na definicje włączające (*inclusive* lub *nonexclusive*) i wyłączające (*exclusive*). Według definicji należących do grupy pierwszej pedofilia to sprawstwo wykorzystania seksualnego. Treść definicji będzie zatem, w przypadku definicji z tej grupy, zbliżona do treści definicji wykorzystania seksualnego. Istotą definicji wyłączających jest wskazanie osób charakteryzujących się określoną dyspozycją. Najczęściej jest nią zaburzenie preferencji seksualnych pod postacią pedofilii. Zgodnie z ICD-10 (Jarema, 2013; WHO, 1998) kryteria diagnostyczne dzielą się na ogólne, właściwe dla wszystkich zaburzeń preferencji seksualnych i specyficzne, właściwe dla określonej postaci. Do pierwszej grupy kryteriów należą: osoba doświadcza powtarzającego się, nasilonego popędu i wyobrażeń seksualnych dotyczących niezwykle przedmiotów lub działań (G.1.); osoba albo realizuje ten popęd, albo odczuwa z tego powodu wyraźne cierpienie (G.2); preferencja występuje od co najmniej 6 miesięcy (G.3.). Natomiast kryteria specyficzne to: utrwalona lub dominująca skłonność do aktywności seksualnej z dzieckiem lub dziećmi w wieku przed pokwitaniem (B); osoba ma co najmniej 16 lat i jest co najmniej 5 lat starsza od dziecka lub dzieci z kryterium B (C). Kryterium, które dostarcza największych trudności interpretacyjnych jest kryterium G.2. Jego literalne rozumienie (z uwagi na zastosowanie słowa „albo” oznaczającego alternatywę rozłączną) prowadzi do stwierdzenia, że jeśli jednostka zarówno realizuje ten popęd, jak i odczuwa wyraźne cierpienie, nie cierpi na zaburzenia preferencji seksualnych. Wskazana jest jednak nieco inna interpretacja tego kryterium, zgodnie z którą odnosi się ono do skutków zaburzeń preferencji seksualnych dla funkcjonowania jednostki.

Określeniem często stosowanym zamiennie z *zaburzeniem preferencji seksualnych* jest termin *parafilia*. Jednak w aktualnej amerykańskiej klasyfikacji DSM-5 (APA, 2013) wprowadzono rozróżnienie między parafilią a zaburzeniem typu parafilii (*paraphilic disorder*). Parafilia rozumiana tam jest jako intensywne i utrzymujące się stałe zainteresowanie seksualne inne niż dążenie do „kontakty genitalnego lub wstępnych pieszczot, z normalnym fenotypowo, dorosłym fizycznie, wyrażającym zgodę człowiekiem” (APA, 2013, s. 685). Występowanie tak rozumianej parafilii jest związane ze spełnianiem kryterium A zaburzenia typu parafilii. W przypadku pedofilii ma ono następującą treść: „Występujące w okresie co najmniej 6 miesięcy następujące i intensywne seksualnie pobudzające fantazje, seksualne pragnienia lub zachowania obejmujące aktywność z dzieckiem lub dziećmi przed okresem dojrzewania (najczęściej do 13 lub wcześniejszego roku życia)” (APA, 2013, s. 697). Uzupełnieniem kryterium A jest kryterium C o treści „Osoba ma co najmniej 16 lat i jest co najmniej 5 lat starsza od dziecka z kryterium A” (APA, 2013, s. 697). Z kolei zaburzenie typu parafilii to parafilia mająca negatywne konsekwencje. Jest to opisane w kryterium B brzmiącym „Osoba realizuje te pragnienia w działaniu [to oznacza wykorzystanie seksualne dziecka] lub te fantazje i pragnienia seksualne powodują osobiste cierpienie bądź trudności interpersonalne” (APA, 2013, s. 697). W tym momencie wyraźna staje się kontrowersja związana z rozróżnieniem parafilii i zaburzenia typu parafilii: czy jest możliwe występowanie parafilii, która nie ma negatywnych konsekwencji dla osoby i jej otoczenia społecznego? O ile jest to teoretycznie dopuszczalne w przypadku niektórych parafilii, np. fetysyzmu, o tyle nie sposób przyjąć, by utrwalone i intensywne zainteresowanie seksualne dziećmi nie miało negatywnych konsekwencji. Nawet gdy osoba taka powstrzyma się od wykorzystywania seksualnego dzieci, to będzie to skutkowało znacznymi ograniczeniami w jej życiu, które będą się wiązać z osobistym cierpieniem i trudnościami w funkcjonowaniu społecznym. Ta kontrowersja występuje także w ICD-10, choć nie jest tam tak wyraźnie widoczna z uwagi na brak wyraźnego rozróżnienia między parafilią i zaburzeniem typu parafilii. Jest natomiast związana z relacją między kryterium G.1. uzupełnionym przez kryteria szczegółowe B i C (co łącznie sprowadza się do trwałego i silnego zainteresowania seksualnego dziećmi) a G.2. (realizacja preferencji

w działaniu – czyli wykorzystywanie seksualne dzieci bądź cierpienie z tego powodu). Nasuwa się tu analogiczne jak przy DSM-5 pytanie – czy jest możliwe seksualne zainteresowanie dziećmi bez negatywnych konsekwencji – i taka sama odpowiedź.

W międzynarodowej klasyfikacji ICD-11, która wkrótce zacznie obowiązywać, sposób konceptualizacji pedofilii jest zbliżony do tego występującego w DSM-5. Także w tej klasyfikacji wprowadzono pojęcie zaburzenia typu parafilii, do których zaliczono między innymi pedofilię (Abdalla-Filho i in., 2019; Krueger i in., 2017).

W niniejszej książce pojęcie *pedofilia* rozumiane jest w sposób ścisły (wyłączający) – odnosi się do zaburzenia preferencji seksualnych. Zbiory sprawców wykorzystania seksualnego dziecka i pedofilów krzyżują się. Znaczna część sprawców nie jest pedofilami. Z jednej strony, jak wskazują Eastvold, Suchy i Strassburg (2011), co najmniej około połowy sprawców wykorzystania seksualnego nie ma zaburzeń preferencji seksualnych. Z drugiej strony, nie u wszystkich pedofilów preferencje seksualne znajdują wyraz w dopuszczeniu się wykorzystania seksualnego dziecka. Seto (2008) dokonał przeglądu badań mających na celu ustalenie, jak wielu sprawców wykorzystania seksualnego dziecka jest pedofilami. Najniższy odsetek wynosił 30%, najwyższy – 50%¹. Należy przy tym jednak wskazać, że wskaźniki te mogą być zawyżone. W wielu systemach prawnych, choćby w Stanach Zjednoczonych i w Polsce, diagnoza zaburzeń preferencji seksualnych jest warunkiem zastosowania wobec przestępców różnego rodzaju środków o charakterze nadzoru, leczenia bądź izolacji (Szumski, Kasperek, Gierowski, 2020). Tworzy to nacisk na diagnostów, by rozpoznawali te zaburzenia.

W niniejszej książce grupa będąca przedmiotem zainteresowania jest wyznaczana poprzez odwołanie się do pojęcia sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka. W konsekwencji czynnikiem decydującym o przynależności do grupy jest nie określona cecha, a dopuszczenie się określonego zachowania. Przyjęcie takiego sposobu określenia obszaru zainteresowania badawczego nawiązuje do sposobu regulacji zjawiska

¹ W większości przytaczanych przez Seto (2008) badań metodą oceny była fallometria. Tylko w jednym badaniu podstawą oceny była historia przestępstw seksualnych osób badanych. Co ciekawe, zarówno najwyższe, jak również najniższe wyniki były uzyskiwane przy zastosowaniu fallometrii, natomiast wynik uzyskany poprzez ocenę historii przestępstw seksualnych mieścił się pomiędzy nimi.

wykorzystania seksualnego w systemie prawnym, a także podkreśla heterogeniczność grupy sprawców tego rodzaju czynów.

1.2. Prawnokarna ocena sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka

Główna norma prawnokarna penalizująca wykorzystanie seksualne dziecka zawarta jest w art. 200 § 1 k.k. Przepis ten reguluje przestępstwo nazywane tradycyjnie *czynem lubieżnym* bądź *pedofilią*. Obecnie jednak większość autorów odchodzi od tych nazw (z uwagi na to, że ich treść istotnie wybiega poza zawartość art. 200 § 1 k.k.) i stosuje nazwy takie jak *czynności seksualne z dzieckiem* czy też *seksualne wykorzystanie małoletniego* (Bojarski, Guzek, Sienkiewicz, 2007; Warylewski, 2001). Ustawowym przedmiotem ochrony tej regulacji jest wolność seksualna. Jednak konstrukcja zawartej w niej normy wskazuje, że zdaniem ustawodawcy małoletni nie jest zdolny do samodzielnego dysponowania swoją wolnością seksualną. W tej sytuacji Szyrmer (2006, s. 91) proponuje, by wyodrębnić „specyficznie określone dobro prawne w postaci wolności seksualnej osób małoletnich, przy czym będzie to specyficznie rozumiana «wolność od» wykorzystywania seksualnego”. Jako indywidualny przedmiot ochrony wyodrębnia się także prawidłowy rozwój psychofizyczny małoletniego (Barczak-Oplustil i in., 2006).

Art. 200 § 1 k.k. stanowi: „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”. Obcowanie płciowe zgodnie z Uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1999 to „akty spółkowania oraz jego surogaty, które można traktować jako ekwiwalentne spółkowaniu gdy czynność sprawcza polega na bezpośrednim kontakcie płciowym ciała sprawcy z organami płciowymi ofiary lub też z tymi częściami jej ciała, które sprawca traktuje równoważnie i na których lub za pomocą których wyładowuje swój popęd seksualny” (I KZP 17/99). Z kolei inna czynność seksualna to, zgodnie z tą samą uchwałą, „takie zachowanie, nie mieszczące się w pojęciu «obcowania płciowego», które związane jest z szeroko

rozumianym życiem płciowym człowieka, polegające na kontakcie cielesnym sprawcy z pokrzywdzonym lub przynajmniej na cielesnym i mającym charakter seksualny zaangażowaniu ofiary” (I KZP 17/99). Zgodnie z tą definicją by można było stwierdzić byt przestępstwa z art. 200 § 1 k.k., konieczny jest fizyczny kontakt ofiary ze sprawcą, inną osobą bądź stosowanym przez sprawcę przedmiotem (sprawca nie musi sam realizować czynności wykonawczych, jeżeli do nich doprowadza) albo innego rodzaju cielesne zaangażowanie ofiary (np. sprawienie, by ofiara masturbowała się w obecności sprawcy). Konieczność zaistnienia tego elementu powoduje, że część zachowań będących bezdotykowym wykorzystaniem seksualnym dziecka nie stanowi przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. Część tego rodzaju czynów będzie wypełniała znamiona innych przestępstw (np. z art. 200 § 4 k.k.), jednak część w ogóle nie będzie penalizowana.

Art. 200 § 1 k.k. jest obecnie sformułowany w sposób jednoznacznie określający, że to dorosły ponosi odpowiedzialność za czyn, nawet jeśli małoletni namawia go do zachowania lub tego zachowania żąda. Nie ponosi jej jedynie wtedy, gdy małoletni dopuści się zgwałcenia dorosłego (Warylewski, 2001). Gardocki (2008) wskazuje, że ponieważ przepis ma chronić dzieci przed nadużyciem seksualnym w stosunku do nich, przestępstwo z art. 200 § 1 k.k. nie ma miejsca, gdy obie strony mają mniej niż 15 lat (co oczywiście nie wyklucza bytu innych czynów zabronionych, np. zgwałcenia). Co istotne, do znamion czynu nie należy określony rodzaj motywacji – seksualny – sprawcy. Natomiast przestępstwo to może być popełnione tylko umyślnie. W następstwie tego należy uznać, że gdy sprawca w momencie popełniania czynu jest przekonany (i jest to przekonanie usprawiedliwione), że ofiara ukończyła już 15 lat, znamiona przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. nie są wypełnione. Natomiast dopuszczalne są wszystkie postaci zamiaru (umyślny, quasi-ewentualny i ewentualny). A zatem, gdy sprawca nie wie, ile ofiara ma lat, dopuszcza się tego przestępstwa z zamiarem ewentualnym, gdyż w tym przypadku akceptuje on fakt, że może to być małoletni (Warylewski, 2001).

Oprócz przestępstw z art. 200 § 1 k.k. wykorzystaniem seksualnym jest także każdy czyn z art. 197 § 3 pkt 2 k.k. (zgwałcenie małoletniego poniżej 15 lat, tzw. zgwałcenie pedofilne), art. 199 § 2 k.k. (czynność seksualna przez nadużycie zależności w stosunku do małoletniego), art.

200 § 3 k.k. (prezentowanie małoletniemu treści pornograficznych), art. 200 § 4 k.k. (prezentowanie małoletniemu wykonania czynności seksualnej, tzw. ekshibicjonizm pedofilny), art. 202 § 4b k.k. (w tej części, która dotyczy produkcji treści pornograficznych z udziałem małoletniego) oraz art. 204 § 3 k.k. (stręczycielstwo lub sutenerstwo w stosunku do małoletniego). Zaznaczyć należy, że w przypadku większości czynów z tych artykułów znamiona przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. także są wypełnione. Ponadto wykorzystanie seksualne dziecka może wypełnić także znamiona większości innych przestępstw określonych w rozdziale XXV k.k., kiedy ofiarą jest dziecko. Szczególną funkcję pełnią regulacje zawarte w art. 200a i 200b k.k. Przestępstwo z art. 200a § 1 k.k. (dotyczące nawiązania kontaktu z małoletnim w celu wykorzystania seksualnego, tzw. grooming) rzadko samo w sobie stanowi wykorzystanie seksualne dziecka (jest natomiast próbą doprowadzenia do sytuacji umożliwiającej wykorzystanie), natomiast przestępstwo z art. 200a § 2 k.k. jest to wykorzystanie mające charakter bezdotykowy (składanie propozycji seksualnych). Z kolei art. 200b k.k. penalizuje publiczne propagowanie i pochwalanie pedofilii, co ma na celu przeciwdziałanie wykorzystaniu seksualnemu dzieci, choć przestępstwo z art. 200b k.k. samo w sobie nie stanowi wykorzystania seksualnego dziecka.

1.3. Modele wyjaśniające etiologię sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka

Modele wyjaśniające etiologię przemocy seksualnej (w tym sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka) są tak liczne i różnorodne, że powstała konieczność stworzenia ich klasyfikacji, która umożliwiłaby badaczom zrozumienie relacji i różnic między poszczególnymi teoriami. Klasyfikację taką stworzyli Ward i Hudson (1998), przyjmując za kryterium poziom ogólności teorii. Wyróżnili oni trzy poziomy teorii. Na poziomie pierwszym znajdują się teorie wyjaśniające etiologię przemocy seksualnej poprzez odwołanie się do wielu czynników i ich integrację. Na poziomie drugim znajdują się teorie wyjaśniające etiologię przemocy seksualnej poprzez odwołanie się do jednego czynnika.

Na poziomie trzecim znajdują teorie wyjaśniające przemoc seksualną w sposób deskryptywny, dotyczący samego okresu popełnienia czynu, nie wskazujących odległych czynników etiologicznych prowadzących do popełnienia czynu.

Ward, Polaschek i Beech (2006), posługując się opisaną klasyfikacją, dokonali najbardziej jak dotąd kompletnego przeglądu teorii wyjaśniających przemoc seksualną. Na poziomie trzecim wyróżnili teorie zapobiegania powrotowi do czynu, teorie samoregulacji, a także teorie odwołujące się do cyklu przestępczego, tzw. łańcucha przestępczego, oraz teorie opisujące przestępstwo seksualne jako proces. Na drugim poziomie wyróżnili kilka grup teorii. Są to teorie dotyczące zniekształceń poznawczych, deficytów empatii, dewiacyjnych preferencji seksualnych, deficytów intymności, teorie feministyczne oraz teorie ryzyka. We wszystkich wyróżnionych grupach można odnaleźć teorie wyjaśniające etiologię sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka. Ponadto na tym poziomie można umieścić większość klasycznych teorii wyjaśniających etiologię wykorzystania seksualnego dziecka, w tym m.in. wyjaśnienia biologiczne (odwołujące się m.in. do zaburzeń chromosomalnych, zaburzeń układu endokrynnego, a także zaburzenia struktury i funkcji centralnego układu nerwowego), psychologiczne (m.in. są to teorie psychodynamiczne oraz teorie społecznego uczenia się) oraz systemowe i odwołujące się do czynników społeczno-kulturowych (m.in. są to teorie chaosu społecznego; Beisert, 2004, 2012). Na poziomie pierwszym wyróżnili sześć teorii, z których etiologię wykorzystania seksualnego dziecka tłumaczą cztery: teoria warunków Finkelhora i Araj (1986), zintegrowana teoria etiologii przestępczości seksualnej Marshalla i Barbarego (1990), czterostronna teoria Halla i Hirschmana (1992) oraz model ścieżek Warda i Siegerta (2002), który w zamierzeniu jego autorów miał połączyć zalety trzech wcześniejszych teorii wieloczynnikowych². Ward i Mann (1998), jak i Ward, Polaschek i Beech (2006) wskazują, że dla dalszego rozwoju badań nad przestępczością seksualną należy zarówno rozwijać teorie ze wszystkich poziomów ogólności, jak i podejmować wysiłki w celu dalszej integracji powstałej w ten sposób wiedzy. Wymienione teorie nie będą szerzej opisywane z uwagi na dostępność dla czytelnika licznych

² Pozostałe dwie teorie to konfluencyjny model agresji seksualnej Malamutha oraz ewolucyjne wyjaśnienia przestępczości seksualnej.

opracowań, zarówno anglojęzycznych (np. Ward, Polaschek i in., 2006), jak i polskich (Beisert, 2004, 2012).

Opisanym teoriom, zwłaszcza tym z pierwszego poziomu, zarzuca się szereg braków ograniczających ich przydatność: koncentracja na wyjaśnianiu rozpoczęcia przez jednostkę stosowania przemocy seksualnej kosztem wyjaśnienia kontynuowania jej stosowania i powrotu do niej, nadmierne skupienie się na psychologicznych i behawioralnych („powierzchniowych”) symptomach, z pominięciem podłoża biologicznego i neuropsychologicznego, niedostatecznie dokładne opisanie związków pomiędzy różnego rodzaju czynnikami (np. sytuacyjnymi, biologicznymi, psychologicznymi) oraz niedostateczną integrację wiedzy pochodzącej z teorii z różnych poziomów (Beech, Ward, 2004; Ward, Beech, 2004, 2006). W odpowiedzi na te braki Ward i Beech (2006, 2008, 2016) zaproponowali zintegrowaną teorię przestępczości seksualnej (ITSO). Z uwagi na odwołanie się do tej teorii w niniejszej pracy zostanie ona tu szerzej omówiona.

By połączyć opis etiologii właściwy dla teorii pierwszego poziomu z opisami mechanizmów właściwymi dla teorii drugiego poziomu i opisem rozwoju procesu stosowania przemocy seksualnej, badacze przyjęli za punkt wyjścia teorię Penningtona (2002), zgodnie z którą wyjaśnianie ludzkiego zachowania i psychopatologii powinno uwzględniać cztery poziomy analizy. Fenomeny pojawiające się na kolejnych poziomach wynikają z tego, co ma miejsce na poziomach wobec nich bardziej podstawowych. Poziomy te to:

1. poziom etiologiczny, zajmujący się wpływem czynników genetycznych i środowiskowych;
2. poziom rozwoju mózgu, obejmujący efekty wpływu czynników etiologicznych na mózg i jego dalsze funkcjonowanie;
3. poziom neuropsychologiczny, obejmujący procesy neuropsychologiczne będące emanacją procesów mózgowych;
4. poziom symptomów, obejmujący fenomeny kliniczne właściwe dla różnych form psychopatologii, będące efektem zakłóceń procesów neuropsychologicznych.

Na poziomie etiologicznym autorzy ITSO wyróżnili trzy grupy mechanizmów prowadzących do symptomów właściwych dla przestępców seksualnych i, w konsekwencji, do stosowania przez nich przemocy seksualnej. Pierwszym z wyróżnionych mechanizmów jest rozwój

mózgu. Jest to uwarunkowanie, poprzez które różnego rodzaju czynniki biologiczne, zarówno wrodzone (geny/dziedzictwo ewolucyjne), jak i nabyte (różnego rodzaju uszkodzenia: mechaniczne i chemiczne) oraz część czynników środowiskowych (np. strukturalne konsekwencje traumy) wpływają na zachowanie jednostki. Drugim z wyróżnionych mechanizmów jest nisza ekologiczna. Jest to zespół uwarunkowań społecznych i kulturowych, okoliczności osobistych oraz otoczenie fizyczne, wobec których staje jednostka. Wyróżnia się tu czynniki bliskie, czyli to, co składa się na aktualną niszę ekologiczną jednostki, oraz czynniki dalekie, obejmujące oddziaływanie niszy ekologicznej w przeszłości na wykształcenie pewnych właściwości, które wpływają na obecne zachowania. Jak widać, w tym co autorzy ITSO nazywają niszą ekologiczną, mieszczą się wyróżnione przez Marshalla i Barbaarego (1990) czynniki środowiskowe. Obie opisane powyżej grupy mechanizmów nie wpływają na pojawienie się symptomów i podejmowanie określonych zachowań bezpośrednio, lecz za pośrednictwem procesów neuropsychologicznych, które są trzecią grupą mechanizmów wyróżnionych w ITSO. Za Łurią (1966, za: Ward, Beech, 2008) i Penningtonem (2002) autorzy ITSO wyróżniają trzy wpływające na siebie, funkcjonalne systemy neuropsychologiczne:

1. System motywacyjno-emocjonalny. Jego funkcją jest „umożliwienie, by cele i wartości szybko wpływały zarówno na percepcję, jak również na wybór działań oraz dopasowanie stanu motywacyjnego do zmieniających się okoliczności środowiskowych” (Pennington, 2002, s. 79).
2. System wyboru działań i kontroli. Jego funkcją jest przygotowywanie planów działań, wykonywanie działań i kontrola zachowania tak, by sprostać wymaganiom środowiska.
3. System percepcji i pamięci. Jego główną funkcją jest przygotowywanie i dostarczanie informacji potrzebnych do efektywnego działania pozostałym systemom.

Przebieg procesów neuropsychologicznych w interakcji z bliską niszą ekologiczną może prowadzić do powstania jednej lub kilku grup symptomów klinicznych, które mogą skutkować popełnieniem przestępstwa seksualnego. Pierwszą grupą są trudności z regulacją emocjonalną. Deficyty kompetencji w tym obszarze mogą prowadzić do powstawania bardzo silnych negatywnych stanów emocjonalnych. Taki stan,

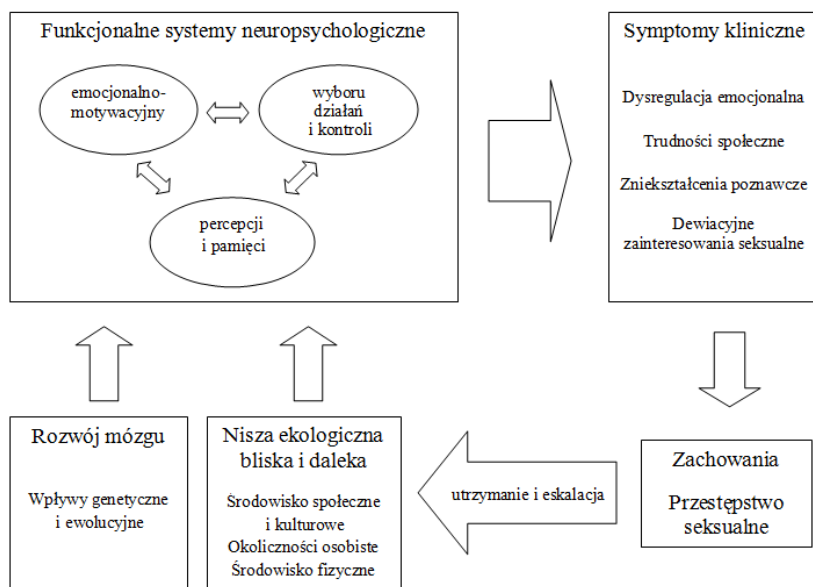

w połączeniu z pożądaniem seksualnym, może prowadzić do utraty kontroli nad zachowaniem bądź do radzenia sobie z tym stanem poprzez zachowania seksualne (*sex coping*). Sprawców cechujących się symptomami z tej grupy charakteryzuje szczególna podatność na działanie czynników spustowych (np. używanie substancji psychoaktywnych, załamanie emocjonalne). Druga grupa symptomów została przez autorów określona jako trudności w funkcjonowaniu społecznym. Mieści się tu poczucie samotności, izolacji, niska samoocena, podejrzliwość i pasywna postawa wobec innych ludzi. Najczęściej używaną do opisu tych trudności perspektywą teoretyczną jest teoria przywiązania (Ward, Hudson, Marshall, 1996). Widoczne jest, jak odległe czynniki ekologiczne, jakimi są negatywne wczesne doświadczenia, wpływają na systemy neuropsychologiczne, co prowadzi do pojawienia się symptomów. Trzecią grupą symptomów są zniekształcenia poznawcze, conceptualizowane najczęściej zgodnie z teorią Warda i Keenana (1999), którym poświęcona jest niniejsza książka. Czwartą grupą symptomów są dewiacyjne zainteresowania seksualne. Mieszczą się tu cechy właściwe dla zaburzeń preferencji seksualnych, czyli reagowanie podnieceniem na nietypowe obiekty seksualne bądź w związku z nietypowymi sposobami zaspokojenia seksualnego oraz związane z tym fantazje seksualne. Zgodnie z omawianą teorią poszczególni sprawcy wykazują symptomy należące do jednej z tych grup, kilku z nich lub wszystkich³.

Zgodnie z ITSO opisane wcześniej trzy grupy mechanizmów (rozwój mózgu, nisza ekologiczna daleka i bliska i funkcjonalne systemy neuropsychologiczne) prowadzą do powstania różnego rodzaju symptomów. Mechanizmy związane z rozwojem mózgu i niszą ekologiczną mogą mieć różnych charakter i różne nasilenie. Skutkuje to różnymi zakłóceniami w różnych systemach neuropsychologicznych, co z kolei znajduje swoje odbicie w zróżnicowaniu symptomów, czego efektem jest zróżnicowanie czynów. Popełnienie określonego przestępstwa seksualnego wpływa na wzmocnienie symptomów (np. sprawca znajduje potwierdzenie dla ukrytych teorii leżących u podłoża jego zniekształceń poznawczych lub zwiększa się jego społeczna izolacja), w czym po-

³ Warto zauważyć, że poszczególne grupy symptomów odpowiadają poszczególnym grupom dynamicznych czynników ryzyka powrotu do przestępstwa seksualnego wyróżnionych przez Thorntona (2002) w *Ustrukturyzowanej ocenie ryzyka (Structured Risk Assessment, SRA)*.

średniczą przede wszystkim nisza ekologiczna bliska (np. sprawca sam stwarza sytuację potwierdzającą jego zniekształcenia poznawcze bądź lęk przed wykryciem powoduje, że ogranicza kontakty z innymi ludźmi). Zatem ITSO tłumaczy nie tylko, dlaczego popełniane jest pierwsze przestępstwo seksualne, ale także dlaczego popełnianie tego rodzaju zachowań przez jednostkę utrzymuje się i nasila. Opisuje tym samym cały cykl przemocy seksualnej, włączając tym samym do wyjaśnienia teorie poziomu trzeciego. Posługując się ITSO, można wskazać wiele różnych ścieżek opisujących rozwój sprawy: od działania czynników etiologicznych, poprzez działanie procesów neuropsychologicznych i pojawienie się specyficznych symptomów, po rozpoczęcie i kontynuowanie stosowania przemocy seksualnej. Zależności między poszczególnymi czynnikami wyróżnionymi w ITSO prezentuje rysunek 1.

Rysunek 1. Zintegrowana teoria przestępczości seksualnej (Ward, Beech, 2006).

Rozdział 2.

Pojęcie zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

Pojęcie zniekształceń poznawczych pochodzi z aparatu pojęciowego psychoterapii poznawczej. Jako pierwszy zastosował je Beck (1963), tworząc poznawczą koncepcję depresji. Na gruncie badań nad przestępczością seksualną jako pierwsi zastosowali je Abel, Becker i Cunningham-Rathner (1984). Jednak pomimo zbieżności pojęć nie osadzili oni tego pojęcia w teorii Becka. By osadzić je w szerszym kontekście teoretycznym, odwołali się do teorii społecznego uczenia się Bandury (1977)⁴. Spośród późniejszych konceptualizacji jedynie jedna, niekompletna teoria Manna i Beecha (2003) częściowo odwoływała się do dorobku terapii poznawczej. Podstawowym teoretycznym punktem wyjścia omawianych koncepcji stały się teorie poznania społecznego (Gannon, 2009; Gannon, Ward, Beech, Fisher, 2007).

2.1. Teorie poznania społecznego jako zaplecze teoretyczne konceptualizacji zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

Badanie procesów poznania społecznego służyć ma uzyskaniu odpowiedzi na cztery podstawowe pytania. Dotyczą one tego, jak ludzie postrzegają innych, interpretują ich zachowanie, tworzą możliwe rozwiązania trudności pojawiających się w życiu społecznym i dokonują wyboru zachowania będącego odpowiedzią na te trudności (Gannon, 2008).

Kluczowy z punktu widzenia efektywności zadań będących przedmiotem powyższych pytań jest proces nadawania znaczenia. Jednostka musi stale nadawać znaczenie wielkiej ilości bodźców płynących ze

---

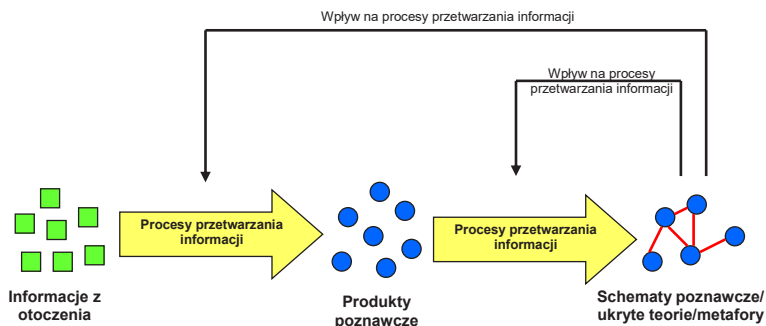
⁴ Tylko jedna z aktualnych konceptualizacji pojęcia zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka odwołuje się do koncepcji umysłu rozszerzonego (Ward, 2009) – ale nie jest ona jak dotąd rozwijana.

świata społecznego. Jest ona w stanie to uczynić dzięki procesowi kategoryzacji. Dzięki przypisaniu osób i zjawisk pochodzących ze świata społecznego do określonych kategorii, percypujący może skorzystać z informacji dotyczących danego obiektu znajdujących się w pamięci długotrwałej (Macrae, Bodenhausen, 2001). Jak stwierdzili Gilbert i Hixon (2001, s. 509), „zdolność do rozumienia nowych i unikatowych jednostek w terminach starych i ogólnych przekonań jest z pewnością jednym z najużyteczniejszych narzędzi w zestawie osoby spostrzegającej zjawiska społeczne”. Informacje, z których jednostka korzysta tą drogą, są zorganizowane w specyficzny sposób. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że formą ich organizacji mogą być schematy poznawcze, ukryte teorie (*implicit theories*; por. np. Ward, Keenan, 1999) bądź metafory (Landau, Meier, Keefer, 2010). Część autorów (Landau i in., 2010) podkreśla, że te trzy rodzaje konceptualizacji sposobu organizacji wiedzy o świecie społecznym nie wykluczają się, lecz uzupełniają. Zgodnie z tym podejściem to, który z nich w danym momencie znajduje zastosowanie zależy od subiektywnej złożoności danych informacji i relacji między nimi (schematy – najniższy stopień złożoności; metafory – najwyższy). Często też pojęcia te są traktowane jako posiadające zbliżony zakres znaczeniowy lub wręcz są stosowane zamiennie (por. np. Beech, Parrett, Ward, Fisher, 2008; Gannon, 2008). W związku z tym inni autorzy wskazują, że ukryte teorie są specyficznymi schematami poznawczymi (Romo, 2003). Wymienione tu konstrukty mogą różnić się między sobą nie tylko treścią i stopniem złożoności, ale także siłą rzeczywistego wpływu na przebieg procesów poznania społecznego i zachowania jednostki. Jest to związane z łatwością, z jaką mogą zostać wzbudzone. Badacze wskazują, że część z nich może być wzbudzona stale, wtedy też ich wpływ będzie największy (Schmidt, Joiner, 2006). Ukryte teorie są tradycyjnie opisywane w kategoriach odwołujących się do funkcjonowania poznawczego, takich jak heurystyki, przypuszczenia, przewidywania, wytłumaczenia. Obecnie jednak wskazuje się też na fakt, że zawierają one także komponenty afektywne i motywacyjne (Dweck, Chiu, Hong, 1995).

Często podkreśla się, że procesy przetwarzania informacji społecznych są sterowane przekonaniem (Gannon, 2008), które z kolei zorganizowane są jako schematy/ukryte teorie/metafory. Przetwarzanie to ma charakter sekwencyjny. Najczęściej wskazuje się, że składa się

z czterech głównych etapów: kodowania (na tym etapie działają także procesy spostrzegania, uwagi oraz ma miejsce tworzenie reprezentacji bodźców), porównania i interpretacji (na tym etapie jednostka porównuje bodźce z informacjami z pamięci długotrwałej), wyboru reakcji (na tym etapie tworzone są możliwe odpowiedzi oraz dokonywany jest wybór jednej spośród nich) i wykonania reakcji (na tym etapie ma miejsce także jej monitorowanie; Gannon, 2008). Oprócz zachowań jednostki skutkiem tych procesów są także tzw. produkty poznawcze. Są to m.in. poszczególne myśli, sądy oraz obrazy (Haaga, 1997).

Struktury poznawcze (schematy poznawcze, ukryte teorie albo metafory), procesy przetwarzania informacji oraz produkty poznawcze, uznawane są za trzy grupy pozostających ze sobą w relacji zmiennych poznawczych (Regal, Shaw, 1988, za: Haaga, 1997). Struktury poznawcze wyznaczają przebieg procesów przetwarzania informacji. Efektem tych procesów są produkty poznawcze. Z produktów tych są budowane, poprzez działanie procesów przetwarzania informacji, struktury (które można rozumieć jako sposób organizacji produktów poznawczych). Mechanizm ten jest przedstawiony na rysunku 2. Z powyższego mechanizmu wynika, że treść struktur poznawczych z jednej strony wpływa na przebieg procesów poznania społecznego, a z drugiej jest ich skutkiem.

Rysunek 2. Zależności pomiędzy procesami przetwarzania informacji, produktami poznawczymi, a schematami poznawczymi/ukrytymi teoriami/metaforami.

Opisując poznanie społeczne u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, badacze najczęściej odwołują się do pojęcia ukrytych teorii (np. Ward, 2000; Ward, Keenan, 1999). Są one opisywane jako specyficzny rodzaj schematów poznawczych, których funkcją jest umożliwianie jednostce rozumienia zjawisk w otaczającym ją świecie, w tym, przede wszystkim zachowań innych ludzi. Zawierają one informacje dotyczące stanów umysłu innych, towarzyszących im okoliczności i możliwości ich ekspresji w zachowaniu, a także informacje o relacjach między tymi elementami. Nazwa *ukryte teorie* wskazuje na ich podobieństwa do teorii naukowych. Wskazuje się cztery cechy wspólne (Dweck i in., 1995; Ward, Keenan, 1999). Po pierwsze, ukryte teorie zawierają założenia co do natury świata. Po drugie, służą wyjaśnianiu zachowań ludzi w różnych kontekstach, czyli wskazują na istnienie związków przyczynowo-skutkowych. Po trzecie, składają się z wielu połączonych ze sobą elementów (przekonań/sądów) i są względnie spójne. Po czwarte, ukryte teorie będą wyznaczały sposób interpretowania faktów poprzez wskazywanie, jakie ich elementy są istotne i jakie należy nadawać im znaczenie. Tym, co różni ukryte teorie od teorii naukowych (Dweck i in., 1995), jest znacznie niższa, w przypadku tych pierwszych, zdolność ludzi do ich krytycznej oceny i modyfikacji pod wpływem kontaktu z niezgodnymi z nimi faktami. W takim przypadku o wiele bardziej prawdopodobne jest odrzucenie faktu bądź zmodyfikowanie go tak, by był zgodny z ukrytą teorią. Będzie to prowadziło do jej silnego samopotwierdzania. Tak funkcjonujące ukryte teorie mają znaczny wpływ na przewidywania jednostki co do zachowań innych, na wybór podejmowanych przez nią w określonych okolicznościach zachowań i to, jakich reakcji ze strony innych ludzi oczekuje. Określenie *ukryte (implicit)* oznacza, że jednostki rzadko artykułują je wprost i takie wyrażenie może być dla nich trudne (Ward, 2000), przejawiają je natomiast poprzez swoje zachowania i interpretacje.

Wskazuje się, że większość ukrytych teorii kształtuje się już w dzieciństwie, choć mogą podlegać w dalszym okresie życia przemianom (Dweck i in., 2003; Ward, 2000). Jako że ukryte teorie nie mogą powstawać w oderwaniu od teorii umysłu, za początek ich kształtowania można przyjąć wiek dwóch lat (Gopnick, Wellman, 1994), co jednak nie wyklucza, że pewne ich elementy powstają wcześniej.

Dweck i in. (1995) wskazują na często pomijaną cechę ukrytych teorii – nie przysługuje im przymiot *poprawności* – odzwierciedlają one tylko różne sposoby rozumienia rzeczywistości, które mogą przynosić określone korzyści lub koszty. O określeniu ukrytej teorii jako adaptacyjnej bądź dezadaptacyjnej nie decyduje zatem sama jej treść, lecz dopasowanie treści do okoliczności. Przykładowo ukryta teoria o treści: „jeśli druga osoba przejawia (zachowanie) złość (stan mentalny), a nie ma w okolicy nikogo innego (okoliczności), to oznacza, że wkrótce uderzy mnie (przewidywanie), zatem powinienem zaatakować ją pierwszy (regulacja zachowania)”, może być adaptacyjna, jeśli osoba przebywa w środowisku, w którym powszechna jest agresja fizyczna. Jednak gdy zmieni środowisko, stanie się ona dezadaptacyjna. W związku z kształtowaniem się ukrytych teorii w toku rozwoju jednostki można zatem stwierdzić, że z reguły są one adaptacyjne w okolicznościach, w których się ukształtowały, lecz mogą stać się dezadaptacyjne, gdy zmieni się otoczenie jednostki.

2.2. Konceptualizacja zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

Cztery z pięciu podstawowych sposobów konceptualizacji zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka to: koncepcja Abła (Abel i in., 1984; Abel, Gore, Holland, 1989), koncepcje odwołujące się do ukrytych teorii (Ward, 2000; Ward, Keenan, 1999), koncepcje odwołujące się do schematów poznawczych (Beech, Mann, 2003) i koncepcje odwołujące się do teorii umysłu rozszerzonego (Ward, 2009; Ward, Casey, 2010⁵). Spośród tych koncepcji najpełniejsza jest teoria ukrytych teorii i ona jest w związku z tym najdokładniej omówiona w tym rozdziale. Piąty, najnowszy sposób konceptualizacji zniekształceń poznawczych, mający integrować całość aktualnej wie-

⁵ Jako konceptualizacje zniekształceń poznawczych sprawców wykorzystania seksualnego dziecka są też często (np. Ó Ciardha, Ward, 2013) wskazywane model zniekształceń poznawczych oparty na wydawaniu sądów (*Judgment Model of Cognitive Distortions*, JMCD; Ward, Gannon, Keown, 2006, 2007) i koncepcja Auburna (2010). Pierwsza z tych koncepcji jest w niniejszej książce omówiona w *Podrozdziale 3.1* dotyczącym funkcji zniekształceń poznawczych, a druga w *Podrozdziale 2.3* dotyczącym krytyki pojęcia zniekształceń poznawczych.

dzy o tym zagadnieniu, to wielomechanizmowa teoria zniekształceń poznawczych (MMT-CD; Szumski, Bartels, Beech, Fisher, 2018). Jej główne elementy są omówione w *Rozdziale 5* niniejszej książki.

Koncepcja Abła. Abel i in. (1984, s. 137) określili zniekształcenia poznawcze jako „wewnętrzny proces obejmujący usprawiedliwienia, spostrzeżenia i oceny stosowane przez przestępców seksualnych do racjonalizacji wykorzystania seksualnego dziecka”. Autorzy ci wskazywali, że w toku rozwoju chłopcy spotykają się z różnorodnymi bodźcami, a niektóre z nich mogą prowadzić do powstania dewiacyjnych zainteresowań seksualnych. Jednak większość z nich uczy się w dzieciństwie, przede wszystkim poprzez społeczne uczenie się, jakie są społecznie nieakceptowane obiekty i sposoby zaspokojenia seksualnego, co pozwala im na zmodyfikowanie zainteresowań tak, by były zgodne z normami społecznymi. U niektórych z nich (Abel nie określił, jaka jest tego przyczyna) proces ten przebiega słabiej i wchodzą oni w dorosłość z dewiacyjnymi zainteresowaniami seksualnymi. Mimo że normy społeczne nie wpływają na zainteresowania seksualne tych mężczyzn, to jednak pojawiająca się rozbieżność powoduje napięcie i utrudnia ich zrealizowanie. W związku z tym u przyszłego sprawcy powstają specyficzne myśli i postawy, które mają zredukować napięcie i umożliwić realizację seksualną (Abel i in., 1984; Abel i in., 1989). Autorzy wskazali siedem zniekształceń wyrażanych przez sprawców wykorzystania seksualnego dziecka:

- „Dziecko, które nie przeciwstawia się fizycznie odbyciu kontaktu seksualnego, chce seksu”.
- „Uprawianie seksu z dzieckiem to dobry sposób dla dorosłego, żeby nauczyć je czegoś o seksie”.
- „Dzieci nie mówią innym o seksie z rodzicem, ponieważ tak naprawdę cieszą się z niego i chcą, by był on kontynuowany”.
- „Kiedyś w przyszłości nasze społeczeństwo zda sobie sprawę, że seks dorosłego z dzieckiem jest akceptowalny”.
- „Dorosły, który tylko dotyka ciała i genitaliów dziecka, tak właściwie nie zachowuje się seksualnie wobec niego, więc nie ma żadnej krzywdy”.
- „Kiedy dziecko pyta dorosłego o seks, to znaczy, że chce zobaczyć jego genitalia lub uprawiać z nim seks”.
- „Seks z dzieckiem wzmacnia/wzbogaca relację z nim” (Abel i in., 1984, s. 98–101).

Koncepcji Abła i współpracowników często zarzuca się (por. np. Ward, Polaschek, Beech, 2006), że konceptualizacja pojęcia zniekształceń poznawczych jest niepełna, a ich opis niekonsekwentny. Autorzy czasem określają zniekształcenia jako proces, jednak opisując je, wskazują na występowanie typowych treści, co sugeruje, że są to produkty poznawcze.

Koncepcje odwołujące się do ukrytych teorii. Pomimo tego, że po wprowadzeniu koncepcji Abła i współpracowników wielu badaczy zajmowało się problemem zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka (np. Bumpy, 1996; Murphy, 1990; Stermac, Segal, 1990), pierwszej spójnej i kompletnej konceptualizacji tego pojęcia dokonano dopiero 15 lat później. Ward (2000) wskazał, że wcześniejsze prace skupiają się na zewnętrznych przejawach (czyli produktach poznawczych) i nie podejmują próby opisanie mechanizmu, który prowadzi do ich powstawania i ekspresji. Próbą taką byłoby, zdaniem autora, wskazanie na leżące u podłoża przejawianych zniekształceń poznawczych struktury. W związku z tym sięgnięto do pojęcia ukrytych teorii⁶. Zgodnie z teorią Warda i Keenana (1999, s. 821) zniekształcenia poznawcze to manifestacja przyczynowych ukrytych teorii dotyczących sprawcy, ofiary, otaczającego ich świata oraz relacji między tymi elementami.

Z definicji tej wynika, że sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka posiadają specyficzne dla nich ukryte teorie. Zdaniem autorów, można je uporządkować na trzech poziomach, w zależności od ich ogólności. Na najgłębszym poziomie znajdują się ogólne założenia dotyczące natury świata i ludzi (np. co do tego, na czym polegają związki stanów mentalnych z zachowaniami). Na środkowym poziomie znajdują się teorie związane z określoną klasą obiektów (np. dzieci). Na najbardziej powierzchownym poziomie są te związane z określoną osobą.

Następstwem takiej konceptualizacji zniekształceń poznawczych jest pytanie: co odróżnia ukryte teorie sprawców wykorzystania seksualnego dziecka od tych, które posiadają inni ludzie? Ward i Keenan (1999) wskazują, że jest to ich specyficzna treść. Autorzy ci dokonali przeglądu narzędzi do pomiaru zniekształceń poznawczych oraz przykładów

---

⁶ Ward (2000) wskazywał przy tym, że ukryte teorie są rodzajem schematów poznawczych.

zniekształceń dostępnych w literaturze przedmiotu. Na ich podstawie wyodrębnili pięć typów ukrytych teorii, których manifestacjami jest znaczna większość prezentowanych przez sprawców zniekształceń:

1. *Dziecko jako obiekt seksualny*. Teoria ta odnosi się do specyficznego obrazu dziecka. U jej podstaw leży założenie, że ludźmi kieruje dążenie do przyjemności. Dotyczy to także dzieci, które są zdolne do podejmowania zachowań seksualnych należących do repertuaru zachowań osób dorosłych oraz do czerpania z tego przyjemności. Są one także spostrzegane jako osoby zdolne poznawczo do rozpoznania swoich potrzeb seksualnych i preferencji, do określenia najlepszego sposobu ich zaspokojenia i do opracowania planu działań zmierzających do tego celu. Stąd spostrzeganie dzieci jako potrzebujących i pragnących kontaktów seksualnych z dorosłymi, a także zdolnych do udzielenia na nie poinformowanej zgody. Zniekształcenia poznawcze wynikające z tej teorii to np.: „Ona [11-letnia dziewczynka] cieszyła się z tego [ze stosunku seksualnego z dorosłym]”, „Ona [12-letnia dziewczynka] wyglądała bardzo dojrzałe jak na swój wiek”.
2. *Upoważnienie*. U podstaw tej teorii leży założenie, że pewni ludzie są ważniejsi i powinni zasługiwać na szczególne traktowanie, a inni powinni zaspokajać ich potrzeby zgodnie ze zgłaszanymi życzeniami. W zależności od poziomu ogólności tej teorii tą szczególnie uprawnioną jednostką może być np. sam sprawca, ojcowie lub wszyscy mężczyźni. Jednak jeśli teoria ta dotyczy całej grupy, zawsze będzie to grupa, do której należy sprawca. Zniekształcenia poznawcze wynikające z tej teorii to np. „W moim domu wszyscy powinni się mnie słuchać”, „Dzieci powinny zawsze słuchać się dorosłych, nawet jeśli dotyczy to zaspokajania ich potrzeb seksualnych”.
3. *Zagrażający świat*. U podstaw tej teorii leży założenie, że świat jest permanentnie wrogi i zagrażający. Teoria ta występuje w dwóch wariantach. Pierwszy dotyczy opisu świata jako zagrażającego i reakcji sprawcy na ten fakt. Podstawowe formy takiej reakcji to odczuwanie zagrożenia albo walka o osiągnięcie przewagi nad innymi. Będą się tu pojawiać zniekształcenia takie jak: „Większość ludzi bez przerwy oszukuje innych”. Drugi wariant polega na tym, że sprawca spostrzega jako zagrażający świat osób dorosłych,

a dzieciom przypisuje cechy przeciwne. Będą się tu pojawiać zniekształcenia o treści takiej jak: „Przebywanie z dziećmi jest znacznie bezpieczniejsze niż przebywanie z dorosłymi”.

4. *Niekontrolowalność*. U podstaw tej teorii leży założenie, że świat – w tym własna seksualność, myśli, emocje i zachowania – nie podlega kontroli jednostki, a wręcz wykazuje odporność w stosunku do prób kierowania ich przebiegiem. Wydarzenia, w percepcji sprawców posiadających zniekształcenia tego rodzaju, „po prostu się zdarzają”. Właściwości psychiczne i zachowania ludzi mogą być tłumaczone jako skutek wpływów biologicznych bądź innych, zewnętrznych względem sprawcy czynników (np. brakiem kontaktów seksualnych z żoną). Potrzeba seksualna może być tu spostrzegana jako zewnętrzna w stosunku do jednostki. Zniekształcenia poznawcze wynikające z tej teorii to np.: „Męska seksualność to siła, która raz obudzona musi znaleźć ujście”, „Zrobiłem to [odbyłem kontakt seksualny z dzieckiem], bo jak byłem mały, przydarzyło mi się to samo”.
5. *Natura krzywdy*. Teoria ta jest oparta na dwóch przekonaniach: o istnieniu wielu różnych stopni krzywdy i o tym, że aktywność seksualna sama w sobie jest dla ludzi korzystna. Aplikacja tych założeń do dzieci prowadzi do przekonania, że aktywność seksualna dorosłego z dzieckiem nie jest dla niego krzywdząca – ma charakter neutralny lub nagradzający. Mogą się tu pojawiać przekonania, że jeśli czyn był pozbawiony przemocy fizycznej, to nie był szkodliwy, bądź że czyn włączony w inną aktywność, np. zabawę, jest normalną, nieszkodliwą częścią tej aktywności. Specyficzna odmiana tej teorii jest związana z traktowaniem wielu zachowań seksualnych jako nieseksualnych, a przez to dla dzieci nieszkodliwych. Zniekształcenia poznawcze wynikające z tej teorii to np.: „Kontakty seksualne z dorosłymi przynoszą dzieciom wiele korzyści”, „Ona i tak była zbyt mała, by o tym [o kontaktach oralnych ze sprawcą] pamiętać”.

---

⁷ Polaschek i Ward (2002) zastosowali teorię Warda i Keenana do badania (kwestionariuszowego) gwałcicieli. Badacze ci założyli, że podobnie jak sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka gwałciciele będą przejawiać zniekształcenia, u podłoża których leżą ukryte teorie typu *niekontrolowalność*, *niebezpieczny świat* i *upoważnienie*, natomiast specyficzne dla nich będą zniekształcenia oparte na ukrytych teoriach określonych jako *kobieta jako obiekt seksualny* (sposstrzeganie kobiet wyłącznie bądź prawie wyłącznie przez pryzmat ich

Bliższa analiza treści ukrytych teorii wskazanych przez Warda i Keenana (1999) prowadzi do kilku wniosków. Po pierwsze, tym, co wyodrębnia ukryte teorie generujące zniekształcenia poznawcze od innych ukrytych teorii, jest to, że mogą one doprowadzić do dopuszczenia się wykorzystania seksualnego dziecka. Po drugie, nie wszystkie ukryte teorie generujące zniekształcenia poznawcze muszą zawierać treści związane bezpośrednio z seksualnością (por. Ward, Polaschek i in., 2006). Dotyczy to teorii typu:

- *Upoważnienie* – np. sprawca może być przekonany, że ma prawo podejmować wszelkie zachowania, jakie uzna za stosowne wobec innych ludzi. Jeśli zatem poczuje potrzebę seksualną w obecności dziecka, posłuży się nim do jej zaspokojenia. Pomimo tego, że jego ukryta teoria nie dotyczyła bezpośrednio seksualności doprowadziła, w interakcji z innymi czynnikami, do wykorzystania dziecka.
- *Niekontrolowalność* – np. sprawca może być przekonany, że zachowania ludzi mają charakter przypadkowy – zatem nie bierze odpowiedzialności za ich skutki i ich ewentualne wystąpienie nie powstrzymuje go przed określonym działaniem, którym może być kontakt seksualny z dzieckiem. Także w tym przypadku pomimo tego, że jego ukryta teoria nie dotyczyła bezpośrednio seksualności doprowadziła, w interakcji z innymi czynnikami, do wykorzystania dziecka.
- *Zagrażający świat* – np. sprawca może być przekonany, że dzieci, w przeciwieństwie do dorosłych, nie będą frustrować jego potrzeb i w związku z tym realizuje z nimi potrzebę afiliacji, potrzebę poznawczą, a gdy poczuje potrzebę seksualną – także ją. W przypadku teorii typu *zagrażający świat* ukryte teorie najczęściej nie są bezpośrednio związane z seksualnością.

Po trzecie, w ramach ukrytych teorii typu *niekontrolowalność* w istocie mieszczą się dwie grupy teorii. Pierwsza z nich odnosi się do niemożliwości kontroli zachowania z uwagi na naturę świata (np. przypadkowość zdarzeń) i naturę człowieka (np. determinizm biologiczny, popędy działające niejako poza wolą jednostki, silniejsze od niej).

---

seksualności) oraz *kobiety są niepoznawalne* (spostrzeganie zachowania kobiet jako przypadkowego lub niewytłumaczalnego). Okazało się, że gwałciciele często przejawiali zniekształcenia, u których podłoża leżały obie specyficzne dla nich teorie oraz teoria typu *upoważnienie*.

Druga z nich odnosi się do niemożliwości kontroli zachowania z uwagi na to, że jest ono skutkiem czynników zewnętrznych, np. nieobecności żony, trudnej sytuacji materialnej, spożycia alkoholu.

Kryterium pozwalającym na wyodrębnienie tych pięciu typów ukrytych teorii jest ich treść. Ward i Keenan (1999) wskazali, że opisane typy ukrytych teorii można podzielić ze względu na to, wokół jakiego elementu się koncertują: ofiary (*dziecko jako obiekt seksualny i natura krzywdy*), sprawcy (*upoważnienie i niekontrolowalność*) czy świata (*zagrożający świat*). Podkreślają jednak przy tym, że wszystkie typy ukrytych teorii w pewnym stopniu dotyczą wszystkich elementów i relacji między nimi. Każdy sprawca przejawia jeden lub więcej z wyodrębnionych typów ukrytych teorii.

Konceptualizacja zniekształceń poznawczych jako ukrytych teorii prowadzi do kolejnych istotnych implikacji. Po pierwsze, są one względnie spójne. Po drugie, wpływają na procesy przetwarzania informacji, a co za tym idzie wpływają na sposób rozumienia świata. Zatem sprawca będzie interpretował informacje w sposób zgodny z charakterystycznymi dla niego ukrytymi teoriami. Przykładowo, jeśli jest to teoria *natura krzywdy*, bierne zachowanie dziecka w sytuacji wykorzystania może on zinterpretować jako oznakę tego, że jest to dla dziecka aktywność neutralna. Jeśli informacje będą sprzeczne z ukrytymi teoriami, to prawdopodobnie będą pomijane lub zniekształcane w toku ich interpretacji tak, by tę sprzeczność usunąć, np. jeśli sprawca, dla którego charakterystyczna jest teoria *dziecko jako obiekt seksualny*, złoży propozycję kontaktu seksualnego ośmiolatce, a ona ucieknie, może on stwierdzić, że stało się tak, ponieważ wybrał nieodpowiednią porę. Sprawcy czerpią swoją wiedzę o ofierze i sytuacji z ukrytych teorii. Na ich podstawie tworzą plany swojego działania i przewidują zachowania innych, w tym ofiary. Po trzecie, sprawcy bardzo rzadko będą wyrażać treść ukrytych teorii wprost, zamiast tego będzie się ona przejawiać w specyficznych produktach poznawczych – w zniekształceniach. Po czwarte, wpływ ukrytych teorii na zachowanie sprawcy będzie powiązany z wpływem elementów afektywnych (np. gniewu) i motywacyjnych (np. z odczuwaniem pobudzenia seksualnego; por. Dweck i in., 1995; Ward, 2000). Po piąte, ukryte teorie specyficzne dla sprawców wykorzystania seksualnego dziecka powstają w toku rozwoju jednostki, poprzedzają zatem czyn. Ostatnia z tych implikacji budzi

wśród badaczy szczególnie kontrowersje. Zagadnienia z tym związane są omówione w *Rozdziale 4* niniejszej książki.

Ward, Polaschek i in. (2006) we wspomnianej wcześniej ewaluacji teorii etiologii przestępczości seksualnej wskazują, że opisana powyżej teoria cechuje się wysoką spójnością wewnętrzną oraz szerokimi możliwościami dalszych analiz teoretycznych i empirycznych. Teoria ta pozwala wyjaśnić szerokie spektrum produktów poznawczych obserwowanych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka. Wskazują też na jej spójność zewnętrzną – pozwala ona połączyć teorie etiologiczne pierwszego i drugiego poziomu, oraz na jej wartość unifikującą – wskazuje ona na powiązania między kilkoma oddzielnymi wcześniej obszarami badań dotyczącymi zniekształceń poznawczych, ukrytych teorii czy też rozwoju teorii umysłu. Za niedoskonałość tej teorii autorzy uznają brak wskazania, w jaki sposób cele i afekty wpływają na posługiwanie się ukrytymi teoriami (choć zaznaczają, że ma to miejsce). W związku z tym opis funkcjonowania ukrytych teorii, mimo że wskazuje na elementy dynamiczne, jest zbyt statyczny i sugeruje, że chodzi o „zimne/czyste” poznanie. Drugą wadą jest, zdaniem Warda, Polaschek i in. (2006), zbytne akcentowanie podobieństwa ukrytych teorii do teorii naukowych, podczas gdy są one o wiele bardziej odporne na zmianę pod wpływem konfrontacji z niezgodnymi z nimi faktami. Zarzut ten jest związany z faktem, że w publikacjach prezentujących/wprowadzających omawianą teorię (Ward, 2000; Ward, Keenan, 1999) badacze skoncentrowali się jedynie na podobieństwach, pomijając różnice. Jednak analiza literatury dotyczącej ukrytych teorii (np. Dweck i in., 1995) pokazuje, że to jest najważniejsza cecha odróżniająca ukryte teorie od teorii naukowych, co pozwala odpowiedzieć na ten zarzut. Trzecią opisywaną wadą omawianej teorii jest brak opisu mechanizmu prowadzącego od doświadczeń rozwojowych wpływających na kształtowanie się specyficznych ukrytych teorii, do roli tych teorii w popełnieniu pierwszego i kolejnych przestępstw seksualnych.

Do przedstawionych zarzutów należy dodać jeszcze jeden: autorzy opisywanej koncepcji z jednej strony wskazywali, że ukryte teorie są efektem doświadczeń rozwojowych, a z drugiej, że teorie te generują zniekształcenia poznawcze. Pominęli przy tym wskazywaną w literaturze cechę ukrytych teorii (por. np. Dweck i in., 1995) – mianowicie, że nie przysługują im przymiot poprawności, a mogą one jedynie być

bardziej lub mniej adaptacyjne, w zależności od ich dopasowania do warunków. Pojawia się pytanie, czy jeśli jakaś właściwość jest adekwatnym efektem pewnych (w tym przypadku niekorzystnych czy wręcz krzywdzących dla jednostki) warunków, to czy można określić ją jako zniekształconą? Nieścisłość ta jest związana z tym, że celem Warda i Keenana (1999; Ward, 2000) było dokładniejsze opisanie fenomenu nazywanego, od pracy Abła i współpracowników (1984), zniekształceniami poznawczymi. Ward i Keenan przejęli ten termin, jednak, w przeciwieństwie do wcześniejszych teorii, nie stanowi on centralnego pojęcia ich pracy – jest nim pojęcie ukrytych teorii.

Koncepcje odwołujące się do schematów poznawczych. Mann i Beech (2003) określili zniekształcenia poznawcze przestępców seksualnych jako schematy. Wskazali przy tym, w jaki sposób doprowadzają one do przestępstwa seksualnego. Negatywne doświadczenia rozwojowe powodują powstanie dysfunkcyjnych schematów poznawczych. Te z kolei są aktywowane przez bieżące wydarzenia. Ich aktywacja powoduje przetwarzanie informacji w sposób, który w interakcji z działaniem innych czynników może doprowadzić do popełnienia przestępstwa seksualnego.

Hipoteza Manna i Beecha (2003) jest jedyną konceptualizacją zniekształceń poznawczych czerpiącą z poznawczej teorii depresji. Jednak autorzy nie odnieśli się do licznych różnic pomiędzy przestępstwami seksualnymi a depresją. Przede wszystkim jednostka popełniająca przestępstwo seksualne najczęściej ma motywację do popełnienia go – czego nie można powiedzieć o osobach cierpiących z powodu depresji. Ponadto autorzy nie skonkretyzowali wielu elementów swojej teorii, przede wszystkim nie opisali dokładnie, na czym polegają związki między zniekształceniami poznawczymi a czynem oraz nie wskazali, jaką treść mają schematy charakterystyczne dla przestępców seksualnych. Wszystko to spowodowało, że konceptualizacja dokonana przez Manna i Beecha nie jest kompletna.

Koncepcje odwołujące się do teorii umysłu rozszerzonego. Ta dokonana przez Warda (2009; Ward, Casey, 2010) próba konceptualizacji pojęcia zniekształceń poznawczych miała na celu połączenie dorobku teorii Warda i Keenana (1999) z teorią umysłu rozszerzonego. Zgodnie z tą ostatnią teorią system poznawczy człowieka ma charakter hybrydowy, obejmujący także elementy fizyczne (ciało i otoczenie) oraz

społeczne. Z podejścia tego wynika, że posiadanie specyficznych ukrytych teorii nie wystarczy, by jednostka odznaczała się zniekształceniami, konieczne jest także wystąpienie elementów zewnętrznych. A zatem posiadanie określonych zniekształceń poznawczych nie musi być stałą cechą sprawców. Mogą oni przejawiać zniekształcenia poznawcze tylko w określonych okolicznościach, a w codziennym życiu, także w toku diagnozy i terapii tendencja do ich przejawiania może wyraźnie spadać. Podobnie jak konceptualizacja dokonana przez Manna i Beecha (2003), także koncepcja Warda (2009) nie została w pełni dopracowana, przez co nie pokazała, jak dotąd, płodności teoretycznej i empirycznej oraz ma status jedynie hipotezy.

2.3. Krytyka pojęcia zniekształceń poznawczych

Uogólniając omówione teorie zniekształceń poznawczych, Ó Ciar-dha i Ward (2013, s. 6) zaproponowali generalną definicję zniekształceń poznawczych u przestępców seksualnych: „Zniekształcenia poznawcze u przestępców seksualnych to ogólne bądź specyficzne przekonania/postawy, które naruszają powszechnie przyjęte zasady racjonalności, co do których wykazano, że są związane z początkiem lub utrzymaniem popełniania przestępstw seksualnych”. Definicja ta obejmuje swoim zakresem wszystkie konceptualizacje teoretyczne i ujmuje często pomijaną istotę tego pojęcia – silny ładunek normatywny. Samo zastosowanie określenia „zniekształcenie/zniekształcony” oznacza przyjęcie, że istnieje wzorzec właściwy, od którego to, co zniekształcone odbiega. W omawianej definicji wzorzec prawidłowy również został wskazany i jest opisywany jako „powszechnie przyjęte zasady racjonalności”. Zatem zgodnie z nią przekonania/postawy sprawców są zniekształcone, ponieważ odbiegają od „powszechnie przyjętych zasad racjonalności”. Czy prowadzi to zatem do stwierdzenia, że nazywamy coś zniekształceniem poznawczym tylko dlatego, że jest inne od tego, co przyjęte w społeczeństwie? Nie do końca, ponieważ definicja ta zawiera i drugi warunek: powiązanie przekonań/postaw z początkiem lub utrzymaniem popełniania przestępstw seksualnych. Zatem upraszczając, można stwierdzić, że zniekształceniem poznawczym jest to, co jest inne w taki sposób, że prowadzi do popełniania przestępstw

seksualnych. Ciągłe zauważalny jest tu silny ładunek normatywny, ale już w większym stopniu uzasadniony. Czytelnikowi może w tym momencie nasunąć się następujące pytanie: jak do tych rozważań mają się przekonania i postawy, które są powszechnie przyjęte w społeczeństwie a jednocześnie wspierają stosowanie przez niektórych członków tego społeczeństwa przemocy seksualnej? Przekonania te – obecne w społeczeństwie i debacie publicznej (choćby w ramach krytycznej wobec nich ogólnoswiatowej akcji *metoo*) – nie mieszczą się w obrębie pojęcia zniekształceń poznawczych i nie są przedmiotem niniejszej książki. Ich rola w etiologii przestępstw seksualnych wymaga odrębnego opracowania⁸.

Na normatywny charakter pojęcia zniekształceń poznawczych zwracał uwagę także Auburn (2010), wyjaśniając jego funkcję z perspektywy psychologii dyskursywnej, co przez część badaczy (Ó Ciardha, Ward, 2013) jest uznawane za kolejną konceptualizację zniekształceń poznawczych. Auburn wskazał, że treści określane mianem zniekształceń poznawczych nie tyle są tworzone przez sprawcę przemocy seksualnej, co powstają w dyskursie między nim a otoczeniem społecznym, którego cechą charakterystyczną jest to, że jest ukierunkowany na naruszanie norm społecznych przez sprawcę i jego obronę przed tym. Patrząc z tej perspektywy, zniekształcenia poznawcze są działaniami społecznymi i lokowanie ich powstawania w jednostce ma charakter normatywnego rozszerzenia jej odpowiedzialności. Zwracają na to uwagę także Maruna i Mann (2006), nazywając przypisywanie sprawcom odpowiedzialności za powstawanie treści nazywanych zniekształceniami poznawczymi, podstawowym błędem atrybucji – wskazywaniem wewnętrznych przyczyn (czyli dyspozycji jednostki) zachowania (tu: wypowiedanie treści nazywanych zniekształceniami poznawczymi) przy jednoczesnym ignorowaniu ich przyczyn zewnętrznych (sytuacyjnych).

W związku z licznymi konceptualizacjami zniekształceń poznawczych i krytyką tego pojęcia niektórzy autorzy starają się zastępować to pojęcie innymi, które obejmują zbliżony, choć nieidentyczny zbiór fenomenów. Najczęściej są to zniekształcone schematy (np. Beech, Bartels, Dixon, 2013) – pojęcie to wskazuje wprost, że chodzi nie

---

⁸ Odnosząc się do ITS0 (Ward, Beech, 2006, 2008, 2016), występowanie tego rodzaju przekonań w społeczeństwie jest, jako część kultury, elementem niszy ekologicznej, zarówno bliskiej, jak i dalekiej.

o produkty poznawcze, a leżące u ich podłoża struktury; bądź postawy wspierające wykorzystywanie seksualne dzieci (Mann, Webster, Wakeling, Marshall, 2007) albo postawy wspierające przestępczość seksualną (Helmus, Hanson, Babchishin, Mann, 2013) – te pojęcia rezygnują z aspektu *znieszczenia*, zmniejszając tym samym ładunek normatywny tego terminu, kładąc akcent na sam związek określonych treści poznawczych ze sprawstwem przemocy seksualnej.

Rozdział 3.

Zniekształcenia poznawcze a funkcjonowanie sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

3.1. Funkcje zniekształceń poznawczych

Funkcje ukrytych teorii leżących u podłoża zniekształceń poznawczych mogą być opisywane na trzech poziomach ogólności. Na najwyższym poziomie funkcją tą jest dostarczanie sprawcy specyficznego sposobu rozumienia świata. Sposób ten pozwala na realizację funkcji wyróżnionych na środkowym poziomie ogólności: bycie źródłem motywacji do określonych zachowań oraz tworzenie dla określonych, przyszłych bądź przeszłych, zachowań usprawiedliwień. Z kolei dokładne określenie przyczyn, dla których funkcje wyróżnione na poziomie środkowym są dla jednostki istotne, stanowić będzie opis funkcji zniekształceń poznawczych na najniższym poziomie.

Dwie funkcje wyróżnione na poziomie środkowym są powiązane z opisanymi w *Rozdziale 2* sposobami konceptualizacji związków między zniekształceniami a czynem. Jeśli przyjmie się, że zniekształcenia poznawcze są odbiciem negatywnych doświadczeń rozwojowych, to ich funkcją będzie przede wszystkim bycie źródłem motywacji do popełnienia czynu. Obrazują to, z jednej strony, badania nad czynnikami istotnymi w etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka i ich związkami ze zniekształceniami poznawczymi (opisane w *Podrozdziale 3.2*). Z drugiej strony jest to widoczne w teoriach etiologicznych pierwszego poziomu, przede wszystkim tych, które wprost wyróżniają zniekształcenia poznawcze jako jeden z głównych czynników etiologicznych (Hall, Hirschmann, 1992; Ward, Siegert, 2002), a w szczególności w zintegrowanej teorii przestępczości seksualnej (Ward, Beech, 2006, 2008, 2016).

Z kolei przyjęcie, że zniekształcenia poznawcze powstają po czynie bądź w toku przygotowywania się do popełnienia czynu wysuwa na pierwszy plan funkcję tworzenia usprawiedliwień dla zachowań sprawcy. Opis tego, jak zniekształcenia poznawcze powstałe po czynie dostarczają sprawcy usprawiedliwień, najczęściej przeprowadzają

autorzy krytykujący trafność bądź użyteczność pojęcia zniekształceń poznawczych w odniesieniu do przestępców seksualnych (np. Marshall, Marshall, Kingston, 2011; Marshall, Marshall, Seran, O'Brien, 2009; Maruna, Mann, 2006). Maruna i Mann (2006) opisali proces przejawiania przez sprawców zniekształceń poznawczych jako *szukanie wymówek* (*excuses giving*), czyli proces atrybucyjny.

Należy zwrócić uwagę na to, że sprawcy, zarówno ci, których wypowiedzi stanowiły inspirację do badań nad zniekształceniami poznawczymi, jak i ci, którzy byli ich uczestnikami, zostali za swoje czyny potępieni i zostali pociągnięci do odpowiedzialności, a zatem ponieśli klęskę. Przegląd badań nad atrybucjami własnych sukcesów i porażek (Zuckerman, 1979) nie pozostawia wątpliwości, że w stosunku do tych pierwszych ludzie najczęściej dokonują atrybucji z dyspozycji, a w stosunku do tych drugich – z sytuacji. Co więcej, szukanie wymówek w kontakcie z psychologiem jest często nasilane przez spostrzeganie tego kontaktu, w tym terapii, jako części kary. Autorzy stojący na omawianym stanowisku często przytaczają badania pokazujące, że tego rodzaju styl atrybucji sprzyja zdrowiu i adaptacji (Seligmann, Schulmann, 1986, za: Maruna, Mann, 2006; Seligmann, 1991, za: Maruna, Mann, 2006). Pomijają jednak fakt, że wpływa on negatywnie na odpowiedzialność, upór i poświęcenie (Schlenker, Pontari, Christopher, 2001), a zatem w pewnych sytuacjach może wpływać negatywnie na jakość adaptacji. Maruna i Mann (2006) przywołują badania Weinera, Amirkhan, Folkes i Verette (1987), wskazując, że robienie wymówek to część tzw. negocjowanej rzeczywistości, polegającej na tym, że osoba szukająca wymówek i jej słuchacze poszukują akceptowalnej dla obu stron przyczyny danego zdarzenia. Jednak należy zaznaczyć, że w przypadku generowania zniekształceń poznawczych przez skazanych sprawców badania te są zupełnie nietrafne, przede wszystkim ze względu na inne nastawienie słuchających – zarówno dla personelu więziennego, jak i dla innych osadzonych pełna odpowiedzialność przestępcy seksualnego zazwyczaj jest bezdyskusyjna. Wreszcie należy zauważyć, że sprawcy przez długi czas generują wymówki dla tego samego czynu, podczas gdy wymówki będące przedmiotem badań przywoływanych m.in. przez Marunę i Mann (2006) były zazwyczaj jednorazowe. Tego rodzaju długotrwałe generowanie wymówek, aby było skuteczne, musi być względnie spójne. Z kolei długotrwałe przejawianie podobnych i spój-

nych zniekształceń poznawczych wskazuje na to, że albo u ich podłoża leżą określone struktury poznawcze (np. ukryte teorie), albo skutek długotrwałego powtarzania tych treści może dojść do ukształtowania tego rodzaju struktur.

Proces poszukiwania usprawiedliwienia dla czynu przed jego pełnieniem nazywany jest często self-groomingiem (Craven, Brown, Glichrist, 2006; van Dam, 2001). Podobnie jak część sprawców podejmuje działania, żeby przygotować do wykorzystania dzieci, ich otoczenie i ważnych dorosłych, tak znaczna część sprawców przygotowuje do tego zachowania samych siebie⁹. Przekaz kulturowy, który odbierają, wartościuje kontakty seksualne dorosłych z dziećmi jednoznacznie negatywnie¹⁰, zatem dla osoby mającej motywację do takich kontaktów może ona być egodystoniczna. W związku z tym podejmuje ona aktywność poznawczą, by jej motywacja była zgodna z jej przekonaniami. Proces ten może być interpretowany w kategoriach radzenia sobie z dysonansem poznawczym (por. np. Aronson, Wilson, Akert, 1997)¹¹. Przyszły sprawca może zatem zmienić jeden z elementów poznawczych będących w sprzeczności: „kontakty seksualne z dziećmi są złe” i „chcę kontaktu seksualnego z dzieckiem”, bądź dodać kolejny element, usuwający sprzeczność między nimi. W pierwszym przypadku będzie to prowadziło do powstawania zniekształceń powiązanych z ukrytą teorią *natura krzywdy*, w drugim z ukrytą teorią *niekontrolowalność*. W trzecim przypadku mogą to być zniekształcenia

---

⁹ Proces bardzo podobny do self-groomingu, choć znacznie ogólniejszy, opisali Sykesa i Matzy (za: Siemaszko, 1993). Co więcej, techniki neutralizacji przez nich opisane częściowo odpowiadają ukrytym teoriom wyróżnionym przez Warda i Keenana (1999). *Kwestionowanie odpowiedzialności* odpowiada *niekontrolowalności*, *kwestionowanie szkody* odpowiada *naturze krzywdy*, *odwołanie się do wyższych racji i potępienie potępiających* częściowo odpowiadają *upoważnieniu*, *kwestionowanie ofiary* częściowo odpowiada *zagrożącemu światu*.

¹⁰ Należy jednak zauważyć, że równoległe z negatywnym wartościowaniem kontaktów seksualnych dorosłego z dzieckiem w kulturze ma miejsce proces seksualizacji dziecka (APA, 2010).

¹¹ Ten sposób konceptualizacji powstawania zniekształceń poznawczych nawiązuje bezpośrednio do teorii warunków Finkelhora i Araji (1986), według której przełamanie wewnętrznych zakazów jest drugim warunkiem, który musi zostać spełniony przed wykorzystaniem seksualnym dziecka (po wystąpieniu motywacji do wykorzystania, a przed wystąpieniem deficytu w ochronie i przełamaniem jego oporu).

powiązane ze wszystkimi ukrytymi teoriami wskazanymi przez Warda i Keenana (1999). Istotną różnicą między poszukiwaniem usprawiedliwień po czynie i przed czynem jest to, że w tym pierwszym przypadku są one generowane przede wszystkim w odpowiedzi na oceny ze strony otoczenia, a w drugim w odpowiedzi na oceny wynikające z własnych, najczęściej uwarunkowanych kulturowo przekonań.

Opis funkcji zniekształceń poznawczych na najniższym, najbardziej szczegółowym poziomie, przedstawili Ward, Gannon i Keown (2006, 2007) w modelu zniekształceń poznawczych opartym na wydawaniu sądów (*The Judgment Model of Cognitive Distortions*, JMCD). Autorzy ci wskazali, że przejawiane przez sprawców zniekształcenia poznawcze to wydawane przez nich sądy dotyczące pewnych aspektów rzeczywistości. Sądy te mogą być rezultatem przekonań, wartości albo działań i interakcji między tymi elementami.

Autorzy zauważają, że wcześniejsi badacze najlepiej opisali zniekształcenia bazujące na przekonaniach. Wszystkie konceptualizacje zniekształceń poznawczych głównie do nich się odwołują. Ukryte teorie opisane przez Warda i Keenana (1999) między innymi odzwierciedlają pewne przekonania sprawcy. Powstawanie zniekształceń poznawczych jako twierdzeń wynikających z ukrytych teorii to w rozumieniu JMCD powstawanie w oparciu o przekonania. Funkcją tego rodzaju zniekształceń poznawczych jest zatem aplikowanie posiadanych przekonań do sytuacji.

Z kolei najśląbiej w literaturze opisane są zniekształcenia bazujące na wartościach, czyli na tym, co jest dla jednostki cenne, do czego dąży, ewentualnie czego stara się unikać. Inspiracją dla autorów był model dobrego życia (Ward, 2002; Ward, Stewart, 2003). Zgodnie z nim dla sprawców cenne jest to samo co dla innych ludzi, czyli np. zdrowie, wiedza, relacje, kreatywność czy autonomia. Jednak często nie mają wystarczających zasobów, np. umiejętności, by osiągnąć je w społecznie akceptowalny sposób bądź nie dostrzegają takiego sposobu. W takiej sytuacji będą tworzyć, poprzez wydawanie sądów, różnego rodzaju uzasadnienia dla nieakceptowalnych społecznie sposobów osiągnięcia tych celów – będą to zniekształcenia poznawcze¹².

---

¹² W koncepcji Abła i in. (1984) częściowo nawiązywano do takiego rozumienia zniekształceń poznawczych, wskazując, że zniekształcenia poznawcze powstają, gdy osoba, w okresie późnej adolescencji lub wczesnej dorosłości, rozpoznaje, że jej preferencje seksualne są negatywnie wartościowane w społeczeństwie.

Zniekształcenia poznawcze bazujące na działaniach są podobne do opisanego wcześniej procesu tworzenia wymówek. Celem sprawcy jest w tym przypadku wydawanie takich sądów, które zmieniają znaczenie czynu tak, by był on dla niego akceptowalny – będą to właśnie zniekształcenia poznawcze. Podstawową różnicą między tworzeniem wymówek a generowaniem zniekształceń poznawczych w oparciu o działania jest to, że nawet jeśli proces ten jest stymulowany przez otoczenie, to jego adresatem jest przede wszystkim osoba je generująca.

Zniekształcenia bazujące na przekonaniach, wartościach i działaniach często wchodzą ze sobą w interakcje. Przykładowo, przyszły sprawca jest przekonany, że jego kompetencje są niewystarczające, by nawiązać relację intymną z dorosłą kobietą, tymczasem nawiązanie takiej relacji jest dla niego bardzo istotne. W związku z tym wydaje sądy uzasadniające nawiązanie tego rodzaju relacji z dzieckiem, a po dokonaniu tego sądy usprawiedliwiające to, co zrobił.

Ward, Gannon i Keown (2006, 2007) nie określają jednoznacznie relacji między JMCD a teorią Warda i Keenana (1999). Kilkakrotnie wskazują, że teoria ta dotyczy jedynie zniekształceń opartych o przekonania. Z drugiej jednak strony wskazują, że zniekształcenia poznawcze każdego typu są zorganizowane w „sieci tematyczne”, a wymienione przez nich sieci wprost odpowiadają pięciu omawianym wcześniej rodzajom ukrytych teorii. W niniejszej pracy JMCD jest traktowany jako uzupełnienie teorii Warda i Keenana (1999). Należy zauważyć, że zniekształcenia poznawcze bazujące na wartościach i działaniach są najczęściej spójne i tłumaczą związki przyczynowe obserwowane bądź antycypowane przez sprawcę. Stąd wnosić można, że są one powiązane ze strukturami poznawczymi. Jednak w tym przypadku będą to często struktury powstałe w znacznie bliższym czasie niż struktury związane ze zniekształceniami opartymi o przekonania. Zatem połączenie JMCD z teorią Warda i Keenana wymaga odrzucenia założenia, że wszystkie ukryte teorie leżące u podłoża zniekształceń poznawczych powstają w toku rozwoju sprawcy. Integracja tych dwóch teorii pozwala na wzbogacenie teorii Warda i Keenana, której zarzucano, że skupia się na *czystym* poznaniu (Ward, Polaschek i in., 2006), o aspekty motywacyjne – tzn. funkcje pełnione przez zniekształcenia bazujące na wartościach i działaniach. Co więcej, opisane tu trzy typy zniekształceń są powią-

zane z funkcjami zniekształceń poznawczych na średnim poziomie i ze sposobami konceptualizacji ich związku z czynami.

3.2. Rozwojowe uwarunkowania powstawania zniekształceń poznawczych

Sposób konceptualizacji przyczyn zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka zależy jest od sposobu, w jaki postrzegana jest natura związku między zniekształceniami a popełnionym czynem. Sprawcy biorący udział we wszystkich badaniach mających na celu identyfikację zniekształceń poznawczych z natury rzeczy dopuścili się tego przestępstwa na długo przed badaniami – ponieważ w czasie badania odbywali karę za ten czyn, ewentualnie, w niektórych przypadkach, już zakończyli ją odbywać. Zatem samo wykrycie u nich specyficznych zniekształceń poznawczych nie implikuje istnienia związku przyczynowo-skutkowego między nimi a popełnionym wcześniej czynem, a tym bardziej jego kierunku. Howitt i Sheldon (2007) wskazują, że w literaturze przedmiotu funkcjonują trzy sposoby rozumienia natury tego związku.

Pierwszy z nich zakłada, że zniekształcenia poznawcze powstają w toku swoistego przygotowywania się sprawcy do popełnienia czynu. Oznacza to, że sprawca już przed ich powstaniem ma motywację do kontaktów seksualnych z dzieckiem. Normy społeczne wykluczają jednak możliwość takich kontaktów, co powoduje u sprawcy zahamowania przed wykorzystaniem, a także budzi w nim poczucie winy z powodu odczuwania takiej motywacji i grozi spotęgowaniem się tej emocji w przypadku realizacji jego zamiaru. Funkcją zniekształceń poznawczych jest w tym ujęciu eliminacja zahamowań przed działaniem oraz poczucia winy. Proces ten jest opisywany przez niektórych autorów jako forma groomingu, tzw. *self-grooming* (Craven, Brown, Glichrist, 2006; van Dam, 2001).

Drugie podejście zakłada, że zniekształcenia poznawcze powstają po dokonaniu wykorzystania. Ich funkcja jest tutaj dwojaka. Z jednej strony pomagają poradzić sobie z emocjami będącymi następstwem czynu: wstydem i poczuciem winy. Z drugiej strony mają na celu wykluczenie bądź zmniejszenie odpowiedzialności sprawcy w percepcji jego

otoczenia społecznego. W tym przypadku zniekształcenia poznawcze ani nie motywują sprawcy do wykorzystania, ani nie umożliwiają mu jego popełnienia (przynajmniej pierwszego czynu).

Według trzeciej koncepcji zniekształcenia poznawcze są odbiciem niekorzystnych doświadczeń rozwojowych sprawcy. Może to być np. doświadczenie niestałości opieki we wczesnym okresie życia bądź bycie ofiarą wykorzystania seksualnego w dzieciństwie. Przy takiej konceptualizacji zniekształceń poznawczych nie tylko umożliwiają one dokonanie czynu, ale także motywują do jego popełnienia.

W niniejszej pracy przyjmuje się, że u każdego sprawcy może działać jeden z tych mechanizmów, dwa, bądź wszystkie trzy. Jeśli działa więcej niż jeden z nich, ich działanie nie musi być równorzędne, zazwyczaj jeden będzie silniejszy od pozostałych. W tym przypadku część zniekształceń poznawczych jest odbiciem niekorzystnych doświadczeń rozwojowych sprawcy i może motywować go do czynu (trzeci mechanizm). Nie są one jednak dość silne, by mógł dzięki nim przezwyciężyć wewnętrzne zahamowania. Sprawca zaczyna przygotowywać się do czynu; powstają dalsze zniekształcenia (pierwszy mechanizm). Po jego dopuszczeniu się sprawca, w konfrontacji z otoczeniem, tworzy usprawiedliwienia swojego postępowania (drugi mechanizm).

Dodać należy także, że choć drugi mechanizm nie prowadzi do popełnienia pierwszego czynu, powstałe wskutek jego działania zniekształcenia mogą zwiększać prawdopodobieństwo popełnienia kolejnych (innymi słowy, mogą zacząć pełnić funkcje zniekształceń powstających wskutek działania pierwszego bądź trzeciego mechanizmu).

Przy przyjęciu, że zniekształcenia poznawcze powstają dopiero wskutek popełnionego czynu, rola czynników rozwojowych w ich powstawaniu jest niewielka. Przebieg rozwoju sprawcy może jedynie wpływać na jego podatność na kształtowanie się w tej sytuacji zniekształceń. Przyjęcie tej koncepcji prowadzi także do stwierdzenia, że zniekształcenia poznawcze nie odgrywają żadnej roli w etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka.

Uznanie, że zniekształcenia poznawcze powstają w toku swoistego przygotowywania się sprawcy do popełnienia czynu w podobny sposób określa relację między nimi a czynnikami rozwojowymi. Jednak w tym przypadku podatność sprawcy na powstawanie zniekształceń poznawczych jest znacznie istotniejsza z punktu widzenia etiologii sprawstwa

wykorzystania seksualnego dziecka – pełnią one istotną funkcję, choć nie są źródłem motywacji do czynu.

Stwierdzenie, że zniekształcenia poznawcze są odbiciem (skutkiem) niekorzystnych doświadczeń sprawcy, wprost wskazuje, że ich przyczyną są czynniki o charakterze rozwojowym. Ponadto określa ono także, że chodzi tu głównie o czynniki o charakterze środowiskowym¹³.

Krąg czynników, które należy wziąć pod uwagę przy poszukiwaniu przyczyn zniekształceń poznawczych, jest zakreslany przez wyniki szerszych badań dotyczących etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka oraz teorie etiologię tę wyjaśniające. Zintegrowana teoria przestępczości seksualnej (Ward, Beech, 2006, 2008, 2016) wskazuje na grupę czynników, które należy wziąć pod uwagę (nisza ekologiczna daleka), które mogą prowadzić w przyszłości, za pośrednictwem procesów neuropsychologicznych, do powstania symptomów (do których należą zniekształcenia poznawcze) powiązanych z przestępstwem seksualnym. Pierwsze czynniki należące do niszy ekologicznej dalekiej związane są z niekorzystnymi doświadczeniami wczesnodziecięcymi. Twierdzenie to znajduje potwierdzenie w badaniach. Bogaerts, Vnaheule i Declercq (2005), porównując wyniki 84 sprawców z 80 niekaranymi mężczyznami, stwierdzili, że ci pierwsi otrzymywali istotnie mniej emocjonalnej troski ze strony obojga rodziców, a ich ojcowie wykazywali większą tendencję do ich nadmiernego kontrolowania. Z kolei w badaniach Giotakosa, Vaidakisa, Markianosa, Spandoni i Christodoulou (2004) sprawcy, w porównaniu z osobami z grupy kontrolnej, opisywali swoje matki jako bardziej wykorzystujące i obojętne. Obok postaw rodzicielskich opiekunów sprawców jako istotny czynnik działający w okresie ich dzieciństwa wskazuje się doświadczenie bycia ofiarą przemocy. Connolly i Woollons (2008) porównali częstość występowania różnego rodzaju nadużyć w dzieciństwie sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, gwałcicieli i przestępców nieseksualnych. 48% sprawców wykorzystania seksualnego dziecka doświadczyło w dzieciństwie nadużycia

¹³ Oczywiście nie wyklucza to wpływu czynników biologicznych, choć zmniejsza ich rolę. Można postawić hipotezę, że pewne właściwości neuroanatomiczne i neurofunkcjonalne mogą skutkować większym prawdopodobieństwem powstawania zniekształceń poznawczych. Jest to szczególnie uprawnione w świetle omawianej wcześniej zintegrowanej teorii przestępczości seksualnej (Ward, Beech, 2006, 2008). Jednak, jak dotąd, związki tego rodzaju nie były przedmiotem badań.

o charakterze fizycznym, 55% – emocjonalnym, 45% – seksualnym, a 43% doświadczyło poważnego zaniedbania. Wszystkich rodzajów nadużyć doświadczali oni istotnie częściej niż przestępcy nieseksualni, dla których odsetki te wynosiły odpowiednio 12%, 24%, 28% i 28%, jednak istotnie rzadziej niż gwałciciele, w grupie których wskaźniki te miały wartość odpowiednio 50%, 64%, 71% i 79%.

Najistotniejsze dla większości badaczy są jednak nie same negatywne wczesnodziecięce doświadczenia, lecz ich intrapsychiczne konsekwencje. Przy ich konceptualizacji badacze najczęściej odwołują się do teorii przywiązania. Zgodnie z nią efektem wczesnodziecięcych doświadczeń jest kształtowanie się określonych treści wewnętrznych modeli operacyjnych, ujmowanych jako umysłowe reprezentacje figury przywiązania, self i otoczenia oraz powiązań między tymi elementami, których celem jest antycypowanie przyszłości i tworzenie planów działania umożliwiających jednostce efektywne funkcjonowanie (Cassidy, 1996, za: Marcoen, Sehoefs, Verschueren, 1996; Cassidy, 1999). Definicję tę uzupełnił Griffith (2004), wskazując, że wewnętrzne modele operacyjne zawierają także reprezentacje celów jednostki oraz dostępnych rodzajów strategii ich realizacji. Różnice w zakresie treści wewnętrznych modeli operacyjnych odpowiadają różnym stylom przywiązania – to pojęcie jest najczęściej stosowane w badaniach celem nazwania określonych grup treści wewnętrznych modeli operacyjnych.

Hudson, Marshall i Ward (1996) opisali hipotetyczny mechanizm prowadzący od pozabezpiecznego przywiązania do stania się przestępcą seksualnym. Skutkiem pozabezpiecznego przywiązania jest deficyt umiejętności niezbędnych do uzyskania intymności poprzez bliski związek z drugą osobą. Prowadzi to do samotności emocjonalnej i izolacji społecznej, co z kolei popycha osobę do popełnienia przestępstwa seksualnego (wykorzystanie seksualne dziecka będzie zatem rozumiane jako specyficzna forma uzyskania intymności). Z różnymi pozabezpiecznymi stylami przywiązania związane są różne ścieżki prowadzące do czynu. W przypadku osób lękowo przywiązanych przyczyną niemożności uzyskania intymności poprzez związek jest silny lęk przed odrzuceniem oraz jego skutek – unikanie bliskości. W percepcji tych osób bezpiecznym sposobem na uzyskanie intymności może stać się seks. Prowadzi to do poszukiwania przez nie bezosobowego seksu. A zatem czyny popełniane przez takie osoby charakteryzować

będzie skrajne niezwracanie uwagi na przeżycia ofiar i gotowość do agresji, jednak tylko w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne do przełamania oporu ofiary. Z kolei osoba przywiązana w sposób zaabsorbowany postrzega siebie jako bezwartościową, natomiast pozytywnie postrzega innych. Prowadzi to do silnego poszukiwania ich uznania i akceptacji, a dominującą formą, w jakiej uznanie to jest jej okazywane może stać się aktywność seksualna. Sprawca przywiązany w sposób zaabsorbowany uważa ofiarę za swojego partnera, który także czerpie przyjemność z łączącej ich relacji. W związku z tym czyny popełniane przez te osoby będzie charakteryzował brak agresji i bezpośredniego przymusu. Natomiast osoby przywiązane odrzucająco w relacjach z innymi dążą przede wszystkim do zachowania poczucia niezależności, a więc intymności szukają w kontaktach charakteryzujących się minimalnym zbliżeniem osobistym i emocjonalnym. Za niepowodzenia w uzyskaniu intymności obwiniają innych, co skutkuje silną wobec nich wrogością. Połączenie tych dwóch cech powoduje, że popełniają oni czyny szczególnie okrutne. Często wyrażenie tej nieinstrumentalnej agresji może być nawet ważniejsze niż zaspokojenie seksualne. Uzupełniając koncepcję Marshalla, Hudsona i Warda należy wskazać, że część sprawców popełnia czyny pomimo cechowania się bezpiecznym stylem przywiązania i związaną z nim zdolnością zaspokajania potrzeby intymności poprzez związek z drugą osobą, jednak czyny te winny cechować się niższym natężeniem przemocy (Beisert, Szumski, 2010). Wyniki badań potwierdzają, że bezpieczny styl przywiązania występuje w populacji sprawców wykorzystania seksualnego dziecka stosunkowo rzadko – np. w badaniach Marshalla i in. (1996) przejawiało go 18% sprawców, a w badaniach Bogaerts i in. (2005) – 46% i 9,1% sprawców pozarodzinnych oraz 10,5% rodzinnych w badaniach Stripe, Abracena, Stermac i Wilsona (2006). Jednak teza o związku pomiędzy stylem przywiązania a charakterem czynu została tylko częściowo potwierdzona (Beisert, Szumski, 2010; Stripe i in., 2006). Krytyce została poddana koncepcja traktowania pozabezpiecznego stylu przywiązania jako cechy specyficznej sprawców wykorzystania seksualnego dziecka. Stripe i in. (2006) wskazują, że takie przywiązanie wiąże się nie tyle z tendencją do popełniania przestępstw seksualnych przeciwko dzieciom lecz do wszelkich przestępstw związanych z przemocą.

Można zatem stwierdzić, co jest zgodne z opisaniem wcześniej, złożonym i zróżnicowanym sposobem ujmowania etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego, że oprócz negatywnych doświadczeń wczesnodziecięcych zadziałać muszą także inne czynniki. Beisert (2012) wskazuje, że warunkiem istotnym dla rozwoju sprawstwa tego rodzaju jest zaburzony rozwój seksualny i opisuje etapy narastania zaburzeń. Pierwszy etap polega na braku normatywnych doświadczeń seksualnych we wczesnym dzieciństwie. W etapie drugim następuje utrwalenie patologicznych mechanizmów powstałych na etapie wcześniejszym (takich jak np. stosowanie masturbacji w celach pozaseksualnych). Na kolejnym etapie dochodzi do wykorzystania seksualnego przyszłego sprawcy. Nie wszyscy sprawcy są jego ofiarami, lecz jest ono z pewnością znacznie częstsze wśród nich niż w całej populacji (por. Beisert, 2010). Niesie ono dla przyszłego sprawcy informacje takie jak: nierówność partnerów w kontaktach seksualnych, brak norm seksualnych lub ich znaczna relatywność, łączenie zaspokojenia seksualnego z przemocą i instrumentalizacja kontaktów seksualnych, zorientowanie ich na zaspokajanie potrzeb tylko jednego ich uczestnika. Czwarty etap polega na przyspieszonym poszukiwaniu kontaktów seksualnych spowodowanym wytworzonym już patologicznym obrazem seksualności. Na tym etapie sprawca potwierdza już wytworzony obraz, uczy się szukać dostępnej i łatwej gratyfikacji seksualnej, a także używać swojej seksualności do rozładowywania napięć oraz przyzwyczajają się do wolności od oceny partnera. Na piątym etapie sprawca poszukuje preferowanych obiektów seksualnych, takich, które pozwolą mu uzyskać zaspokojenie seksualne. Rodzaj tych obiektów jest uwarunkowany opisaniem wyżej charakterem zaburzeń funkcjonowania seksualnego we wcześniejszych etapach.

Jak wskazują Marshall i Barbaree (1990), skutkiem niekorzystnych wczesnych doświadczeń jest niski poziom rozwoju kompetencji społecznych. Emmers-Sommer i in. (2004) przeprowadzili metaanalizę opartą na 11 badaniach, której wyniki wskazują, że przestępcy seksualni wykazują istotnie niższy poziom kompetencji społecznych niż osoby z ogólnej populacji. Niski poziom kompetencji, zdaniem autorów, prowadzi do braku zdolności nawiązania związku z kobietą. W tej sytuacji mężczyzna może poszukiwać kontaktów seksualnych z kobietą bez nawiązywania związku (jedną z form takiego działania

jest gwałt) lub poszukiwać kontaktów seksualnych z obiektem, który wymaga niższego poziomu kompetencji – dzieckiem. Ponadto autorzy ci zauważają, że sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka w miejsce brakujących im kompetencji potrzebnych do nawiązania związku intymnego z kobietą wytwarzają specyficzne kompetencje służące uzyskaniu niedojrzałego obiektu seksualnego. Jako specyficzną kompetencję społeczną, której deficyty związane są z wykorzystaniem seksualnym dziecka, wskazuje się także empatię. Carich, Kassel i Stone (2003) wyróżnili cztery szczegółowe kompetencje wchodzące w skład empatii w stosunku do ofiary, w zakresie których sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka wykazują deficyty. Pierwszą z nich jest umiejętność rozpoznawania emocji własnych oraz tych doświadczanych przez inne osoby. Drugą kompetencją to rozpoznawanie cierpienia ofiary. Sprawcy często zdają się nie zauważać cierpienia, które zadają dziecku. Związany z tym jest deficyt w zakresie kolejnej kompetencji szczegółowej: umiejętności ekspresji własnych emocji będących reakcją na cierpienie ofiary. Ostatnią kompetencją szczegółową jest zrozumienie, że to własne działanie jest przyczyną cierpienia ofiary.

Związek pomiędzy opisanymi czynnikami a zniekształceniami poznawczymi u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka jest bardzo słabo zbadany. Jedyne nieliczne badania testowały istnienie związku między nasileniem zniekształceń poznawczych u sprawców a doświadczeniem bycia ofiarą wykorzystania seksualnego w dzieciństwie. Zgodnie z nimi sprawcy, którzy sami doświadczyli wykorzystania wykazują większą ilość zniekształceń, u podłoża których leżą ukryte teorie typu *dziecko jako obiekt seksualny* (Howitt, Sheldon, 2005; Marziano, Ward, Beech, Patison, 2006). Wyniki te wskazują, że zaburzenia rozwoju seksualnego mogą pełnić istotną rolę w kształtowaniu się zniekształceń poznawczych. Ó Ciardha (2011) wyjaśnia, na czym może polegać związek między zaburzonym rozwojem seksualnym a zniekształceniami poznawczymi. Punktem wyjścia jest przyjęcie założenia, że preferencje seksualne/zainteresowania seksualne mają – obok emocjonalnego i behawioralnego – także komponent poznawczy. Aspektem tego komponentu są przekonania osoby dotyczące obiektów seksualnych i to, jak te przekonania wpływają na przetwarzanie informacji, a w konsekwencji na zachowania. Prowadzi to do przypuszczenia, że zniekształcenia poznawcze są komponentem poznawczym

zaburzonych preferencji seksualnych/dewiacyjnych zainteresowań seksualnych. Najwyraźniej widać to na przykładzie zniekształceń typu *dziecko jako obiekt seksualny* u osoby posiadającej zaburzenia preferencji seksualnych o typie pedofilii. Przekonanie, że dzieci chcą i pragną kontaktów seksualnych z dorosłymi, wprost koresponduje z zachowaniami seksualnymi, których ta osoba pragnie.

Charakter pozostałych omówionych w tym rozdziale czynników wskazuje, że one także pełnią rolę w powstawaniu zniekształceń. Treść wewnętrznych modeli w znacznym stopniu wpływa na przebieg procesów poznania społecznego (Collins, Allard, 2004), zatem może wpływać na kształtowanie się zniekształceń poznawczych. Jeśli przyjmiemy się, że są one efektem niekorzystnych doświadczeń sprawcy, można postawić nawet dalej posuniętą hipotezę, że pewne treści mieszczące się w obrębie wewnętrznych modeli operacyjnych mają charakter tych zniekształceń. Potwierdzają to wyniki wspomnianych już wcześniej badań Wood i Riggs (2009) dotyczących związku między stylami przywiązania a zniekształceniami poznawczymi u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, które wskazują, że styl bezpieczny wpływa na obniżenie, a style odrzucający i lękowy wpływają na zwiększenie ilości zniekształceń. Kilkakrotnie udało się potwierdzić istnienie związków między występowaniem zniekształceń poznawczych i deficytów empatii (Marshall, Hamilton, Fernandez, 2001; McGrath, Cann, Konopashky, 1998; Moulden, 2009; Tierney, Maccabe, 2001) oraz między występowaniem zniekształceń a obniżeniem samooceny (Pervan, Hunter, 2009).

Rozdział 4.

Zniekształcenia poznawcze sprawców wykorzystania seksualnego dziecka a praca profesjonalisty ds. zdrowia psychicznego

4.1. Pomiar zniekształceń poznawczych

Koniecznym warunkiem prowadzenia badań dotyczących zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka jest opracowanie metod ich pomiaru. Dokładny opis rozwoju metodologii stosowanej przez badaczy tego zagadnienia, czytelnik znajdzie w pracy Szumskiego (2014). Początkowo badacze, mierząc zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, stosowali kwestionariusze (np. Bumpy, 1996; Marshall i in. 2001; McGrath i in., 1998; Pervan, Hunter, 2002; Stermac, Segal, 1990; Tierney, Maccabe, 2001; Wood, Riggs, 2009), później do badań włączono także analizę wywiadów (Marziano i in., 2006) i metody pośrednie – polegające na pomiarze zmian w zakresie przetwarzania informacji mających świadczyć o występowaniu zniekształceń poznawczych (np. Gannon, Wright, Beech, Williams, 2006; Keown, Gannon, Ward, 2008; Mihailides, Devilly, Ward, 2004). Najbardziej zaawansowanym zastosowanym dotąd sposobem pomiaru zniekształceń poznawczych było łączenie tych trzech rodzajów metod (Keown, Gannon, Ward, 2010). W badaniach tych najczęściej udawało się potwierdzić hipotezę, że sprawcy wykorzystania seksualnego dziecko przejawiają zniekształcenia poznawcze. Wskazano też, na związek nasilenia zniekształceń poznawczych z recydywą i w pewnym, ograniczonym zakresie z innymi czynnikami istotnymi w etiologii sprawstwa wykorzystania dziecka. Jednak żadna ze stosowanych w tych badaniach metod nie została rozwinięta w stopniu wystarczającym, by mogła spełnić wymogi dla stosowania jej w diagnostyce indywidualnej.

Obok badań, których autorzy wprost starali się mierzyć zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka i ich związki z innymi konstruktami, można wskazać także liczne badania, gdzie autorzy wprost nie stawiali sobie takiego celu, ale stosowali

metody, których wyniki mogą być interpretowane jako świadczące o występowaniu zniekształceń poznawczych. Są to przede wszystkim badania dotyczące przetwarzania bodźców związanych z seksualnością a ich celem jest najczęściej poszukiwanie poznawczych wskaźników dewiacyjnych zainteresowań seksualnych – głównie pedofilii. Przykładowo są to badania z zastosowaniem *Testu ukrytych skojarzeń (Implicit Association Test, IAT; Babchishin, Nunes, Hermann, 2013)* czy okulo grafu (*eye tracker; Fromberger i in., 2012*). Przegląd metod stosowanych w tym celu czytelnik znajdzie w książce Hollina i McMurrana (2009). Teoretycznym uzasadnieniem dla interpretowania wyników tych badań jako świadczących o występowaniu zniekształceń poznawczych jest omówiona w *Rozdziale 3* niniejszej książki koncepcja Ó Ciardhy (2011), dotycząca nakładania się konstruktyw zniekształceń poznawczych i dewiacyjnych zainteresowań seksualnych.

4.2. Zniekształcenia poznawcze a terapia sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

Jedną z głównych przyczyn, dla których badania i teoria dotyczące zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka tak rozwinęły się w ciągu ostatnich trzech dekad jest ich znaczenie w terapii sprawców. Wpływ ten ma charakter dwojaki. Po pierwsze, jak stwierdzili Marshall, Marshall, Serran i O'Brien (2009), znaczna większość sprawców, także tych, którzy w badaniach z użyciem opisanych wcześniej metod nie ujawniają zniekształceń poznawczych, przejawiają je w toku terapii i podczas wywiadów. Innymi słowy, doniesienia terapeutów potwierdzają istnienie zniekształceń poznawczych.

Po drugie, zmiana zniekształceń poznawczych najczęściej była jednym z obszarów pracy terapeutycznej. Podstawowym celem terapii sprawców wykorzystania seksualnego dziecka jest zapobieganie recydywie (por. np. Marshall, Marshall, Serran, Fernandez, 2006; Polaschek, 2003). Po nieudanych próbach stosowania wyizolowanych technik behawioralnych w latach 70. (Polaschek, 2003) do terapii sprawców zaadaptowano model zapobiegania nawrotom (*relapse prevention; Pithers, Marques, Gibat, Marlatt, 1983, za: Ward, Polaschek*

i in., 2006) pierwotnie stosowany w terapii osób uzależnionych od alkoholu (Marlatt, Donovan, 1985). Stosowanie tego podejścia opiera się na identyfikacji sekwencji czynników prowadzących do popełnienia czynu. Ich podstawowa sekwencja wyglądała następująco: negatywny afekt → dewiacyjne fantazje → tworzenie planu działania → czyn (Ward, Polaschek i in., 2006). Powstały też bardziej rozwinięte opisy tej sekwencji, np. teoria cyklu dewiacyjnego (Salter, 2005). W terapii ważne stało się pojęcie abstynencji, czyli decyzji o powstrzymaniu się od danego rodzaju zachowań, a większość oddziaływań sprowadzała się do budowania kompetencji do utrzymania tej abstynencji. Pomimo często wskazywanych ograniczeń modelu zapobiegania nawrotom (np. Ward, Hudson, Siegert, 1995) był on przez około 20 lat podstawowym sposobem pracy ze sprawcami przestępstw seksualnych, w tym wykorzystania seksualnego dziecka, i często nadal jest stosowany. Zniekształcenia poznawcze często uznawano jako czynnik umożliwiający przechodzenie przez kolejne fazy sekwencji prowadzącej do popełnienia czynu, stąd ich modyfikacja najczęściej była elementem pracy w terapii prowadzonej w tym modelu.

Jednym z założeń modelu zapobiegania nawrotom jest określenie tzw. potrzeb kryminogennych (*criminogenic needs*), czyli specyficznych cech sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, co do których empirycznie wykazano ich związek z recydywą (por. Laws, 2008), jako obszarów pracy terapeutycznej. Ward (2002; Ward, Stewart, 2003), wprowadzając wspomniany już model dobrego życia, podważył to założenie. Autor ten wskazał, że oprócz deficytów specyficznych u sprawców występują deficyty niespecyficzne, takie same jak u wielu innych ludzi. Powodują one, że nie są oni w stanie zaspokajać swoich potrzeb i prowadzić względnie szczęśliwego życia, a to jest istotne w etiologii przemocy seksualnej. Odpowiedzią na te trudności są nowo opracowane modele terapii sprawców, przede wszystkim model autoregulacji (Laws, O'Donohue, 2008; Ward, Hudson, Keenan, 1998), z których część obejmuje pracę nad zniekształceniami poznawczymi.

W związku z przejawianymi przez sprawców zniekształceniami poznawczymi wiedza o nich jest konieczna dla prawidłowego prowadzenia terapii sprawców. Jednak rola tej wiedzy w terapii jest różnie pojmowana. Prezentowane przez terapeutów poglądy można podzielić na trzy grupy.

Pierwsze stanowisko najdokładniej przedstawili Marshall, Marshall i Kingston (2011) w artykule zatytułowanym *Are cognitive distortions in child molesters the need of treatment?* [Czy zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka wymagają leczenia?]. Autorzy ci podnoszą, że zniekształcenia poznawcze nie są czynnikiem kryminogennym i w związku z tym ich modyfikacja nie powinna być celem terapii. Podają przy tym szereg argumentów. Po pierwsze, odwołują się do omówionego już stanowiska Maruny i Mann (2006) głoszącego, że zniekształcenia poznawcze powstają dopiero po popełnieniu przestępstwa i są w istocie jedynie usprawiedliwieniami popełnionego czynu, *wymówkami*. Należy jednak dodać, że Maruna i Mann nie wykluczają, że u części sprawców mogą występować „postawy wspierające popełnienie przestępstwa” (Maruna, Mann, 2006, s. 170), które powinny być przedmiotem oddziaływań terapeutycznych, choć najpierw powinny być starannie oddzielone od zniekształceń poznawczych rozumianych przez autorów jako *wymówki*. Po drugie, Marshall i współpracownicy wskazują (opierając się na własnym doświadczeniu i doniesieniach innych terapeutów, nie na badaniach), że zniekształcenia poznawcze znikają w toku terapii dzięki ukształtowaniu się odpowiedniej relacji, a nie wskutek bezpośrednich prób ich zmiany. Jednak można postawić hipotezę, że dzięki ukształtowaniu się tej relacji znikają jedynie produkty poznawcze związane traktowaniem terapii jako dodatkowej kary, a nie właściwe zniekształcenia poznawcze. Po trzecie, podnoszą także, że metaanaliza Hansona i Morton-Bourgon (2004) nie ujawniła znaczenia zniekształceń poznawczych jako predyktora recydywy (autor niniejszej książki nie zgadza się z taką interpretacją wyników tej metaanalizy – jej omówienie zawarte jest w *Podrozdziale 4.3.* niniejszej książki). Po czwarte, wskazują, że nie wykazano dostatecznie, że sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka przejawiają zniekształcenia poznawcze (problematyka z tym związana została omówiona w *Podrozdziale 2.3.*). Po piąte, zauważają, że konfrontowanie sprawców prezentujących zniekształcony obraz swojego czynu negatywnie wpływa na przebieg terapii. Należy jednak zauważyć, że praca nad modyfikacją zniekształceń poznawczych nie musi, a wręcz nie powinna przebiegać w ten sposób (Ó Ciardha, Gannon, 2011). Zgodnie z tym stanowiskiem terapeuta powinien dysponować wiedzą o zniekształceniach poznawczych nie

po to, by podejmować jakieś działania, ale po to, by wiedzieć, jakich działań nie podejmować.

W odpowiedzi Ó Ciardha i Gannon (2011) w artykule zatytułowanym *The cognitive distortions in child molesters are in need of treatment* [Zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka wymagają leczenia] stwierdzają, że Marshall Marshall i Kingston (2011) w swoich rozważaniach odnoszą się jedynie do zniekształceń rozumianych jako produkty poznawcze, pomijając leżące u ich podłoża procesy i struktury. Tym samym ich krytyka, choć częściowo słuszna, w niewielkim stopniu odnosi się do nowych conceptualizacji zniekształceń poznawczych (od Warda i Keenana, 1999) i badań ich dotyczących. Stwierdzają też, że znaczna część krytyki wynika z bardzo szerokiego i często niekonsekwentnego używania w literaturze przedmiotu pojęcia zniekształceń poznawczych.

Z tą odpowiedzią związane jest drugie, przeciwne stanowisko. Zgodnie z nim zniekształcenia poznawcze są potrzebą kryminogenną i ich modyfikacja powinna być jednym z celów terapii. Gannon (2009) stwierdza, że praca ze zniekształceniami poznawczymi sprawców sprzyja zrozumieniu swojego przestępczego zachowania, a w konsekwencji zwiększa ich zdolność do rozpoznania jego wczesnych wskaźników, gdy może się ono powtórzyć i właściwego pokierowania swoim zachowaniem tak, aby do recydywy nie doszło. Opisane tu podejście stosuje się także w modelach terapeutycznych opartych na cyklu dewiacyjnym (por. Salter, 2005). Procesy poznawcze bazujące na zniekształceniach poznawczych odpowiadają za przechodzenie sprawcy przez kolejne etapy cyklu. Modele terapeutyczne, dla których modyfikacja zniekształceń poznawczych jest głównym bądź jednym z głównych celów reprezentują to stanowisko. Rozważając jego przydatność, należy jednak wziąć pod uwagę, że istotność i rozległość (a także treść) zniekształceń poznawczych może się znacznie różnić u poszczególnych sprawców.

Ostatnie, najrzadziej obecnie spotykane, podejście zakłada, że choć zniekształcenia poznawcze po czynie nie są czynnikiem kryminogennym, powinny być celem terapii. Jest ono widoczne m.in. we wczesnych pracach Salter (1988). Autorka ta stwierdza, że zniekształcenia poznawcze (określane przez nią jako minimalizacja, zaprzeczanie, racjonalizacja itp.) służą zmniejszeniu odpowiedzialności sprawcy za swój czyn. To z kolei powoduje znaczne ograniczenia możliwości

terapii, która by mogła być efektywna, według tego podejścia, wymaga, by sprawca w pełni przyjął odpowiedzialność za swój czyn. A zatem w tym podejściu zniekształcenia poznawcze stanowią specyficzną przeszkodę, która musi być wyeliminowana, by terapia mogła być skuteczna.

Inspiracją dla badaczy są także wyniki ewaluacji programów terapeutycznych uwzględniających pracę ze zniekształceniami poznawczymi sprawców. Przykładowo Hanson i in. (2009) przeprowadzili metaanalizę efektywności terapii psychologicznej. Wzięto pod uwagę dane dotyczące 23 programów terapeutycznych. W znacznej większości były to programy behawioralno-poznawcze obejmujące m.in. pracę ze zniekształceniami poznawczymi. Do przestępstw seksualnych powróciło (w okresie średnio pięciu lat po wyjściu na wolność) 10,9% sprawców, którzy ukończyli taki program, przy 19,2% wśród sprawców, którzy takiego programu nie ukończyli.

4.3. Zniekształcenia poznawcze a ryzyko recydywy seksualnej

Szacowanie ryzyka powrotu do czynu opiera się na identyfikowaniu występowania określonych czynników. Obecnie wyodrębnia się następujące czynniki ryzyka: statyczne, dynamiczne stabilne, dynamiczne ostre oraz czynniki ochronne.

Stacyjne czynniki ryzyka są to czynniki, których obecność zwiększa prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa i których nie można zmienić. Ta niezmiennosc wynika z ich historycznej natury (Craig, Browne, Stringer, Beech, 2005). Oznacza to, że przez występowanie statycznych czynników ryzyka rozumiemy występowanie określonych zdarzeń we wcześniejszym okresie życia sprawcy. Dynamiczne czynniki ryzyka są to czynniki, których wystąpienie zwiększa prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa i których obecność może ulegać zmianie. Dynamiczne stabilne czynniki ryzyka są to czynniki, których obecność jest względnie trwała, w danym okresie czasu są one określone, nie zmieniają się w zależności od sytuacji, lecz mogą się zmieniać na przestrzeni całego życia (Blacker, Beech, Wilcox, Boer, 2011). Dynamiczne ostre czynniki ryzyka są to czynniki, których

wystąpienie zwiększa prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa i których występowanie może szybko ulegać zmianie, np. między kolejnymi spotkaniami w czasie terapii ambulatoryjnej (Harris, Hanson, 2010). Czynniki ochronne są to czynniki, których wystąpienie zmniejsza prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa (Yoon, Spehr, Briken, 2011). Szerzej omówione podstawowe informacje o czynnikach ryzyka recydywy seksualnej i zasadach ich oceny czytelnik znajdzie w publikacji Szumskiego i Kasparka (2014).

Zniekształcenia poznawcze są zawsze związane z dynamicznymi stabilnymi czynnikami ryzyka. Craig, Browne i Stringer (2003) dokonali przeglądu badań nad czynnikami ryzyka i wyróżnili dziesięć dynamicznych stabilnych czynników ryzyka. Jednym z nich były zniekształcenia poznawcze. Ponadto drugi czynnik – postawy tolerujące napaści seksualne – także mógł być z nimi związany. Wskazywanie zniekształceń poznawczych jako czynników ryzyka w narzędziach do szacowania ryzyka świadczy, że są one związane z recydywą seksualną. Co więcej, potwierdza to wysoka wartość predykcyjna tych narzędzi. Przegląd tych metod znajduje się w tabeli 2.

Narzędzia do pomiaru dynamicznych czynników ryzyka powrotu do przestępstwa seksualnego uwzględniające zniekształcenia poznawcze

Narzędzie	Autorzy	Rodzaje uwzględnianych czynników ryzyka	Rodzaj podejścia do pomiaru ryzyka reprezentowany przez narzędzie	Czynniki ryzyka związane ze zniekształceniami poznawczymi
<i>Sexual Violence Risk-20 (SVR-20)</i>	Boer i inni (1997)	Stacyjne, dynamiczne stabilne i ostre	Profesjonalna ocena usztrukturyzowana (SPJ)	Przekonania usprawiedliwiające przestępstwo Ekstremalny poziom zaprzeczania lub minimalizowania odpowiedzialności
<i>Sex Offender Need Assessment Rating (SONAR)</i>	Hanson i Harris (2000a)	Dynamiczne stabilne i ostre	Quasi-aktuarialne	<i>Postawy związane z przestępczością seksualną</i>
<i>STABLE-2007/ACU-TE-2007</i>	Hanson, Harris, Scott i Helmus (2007).	Dynamiczne stabilne i ostre	Quasi-aktuarialne	<i>Deficyty intymności, podskala Identyfikacja emocjonalna z dziećmi</i>

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

<i>Initial Deviance Assessment (IDA)</i>	Thornton (2002)	Dynamiczne stabilne	IDA jest nie tyle narzędziem do oceny ryzyka co procedurą oceny występowania dynamicznych stabilnych czynników ryzyka. Jest częścią całościowej procedury oceny ryzyka Structured Risk Assessment (SRA).	<i>Zniekształcenia poznawcze</i>
<i>Sex Offender Treatment Intervention and Progress Scale (SOTIPS)</i>	McGrath, Cumming i Lasher (2013)	Dynamiczne stabilne	Profesjonalna ocena usztygowana (SPI)	<i>Postawy seksualne</i>

Ponadto kilkakrotnie wykazano, że nasilenie zniekształceń poznawczych jest związane z recydywą seksualną. Hanson i Harris (2000b) porównali nasilenie postaw akceptujących napaści seksualne u 208 recydywistów seksualnych oraz 201 nierecydywistów i stwierdzili, że jest ono istotnie większe w pierwszej z tych dwóch grup. Z kolei Nunes, Firestone i Baldwin (2007) po zbadaniu 27 sprawców wykorzystania seksualnego dziecka stwierdzili, że spostrzeganie dziecka jako seksualnego, mierzone przy użyciu IAT, jest związane z wielkością statycznego ryzyka powrotu do czynu mierzonego przy użyciu Static-99. Podobne wyniki uzyskali Looman i Abracen (2012). W ich badaniach sprawcy wysokiego ryzyka byli podzieleni na dwie grupy na podstawie wyników Static-99R. Grupa, która uzyskała wyższe wyniki, przejawiała także więcej zniekształceń poznawczych.

Niejednoznacznych danych o związku zniekształceń poznawczych z powrotnością do czynu dostarczyła metaanaliza Hansona i Mourtou-Bourgon (2004). Tylko jeden czynnik z grupy *postawy związane z seksualnością – postawa akceptująca przestępstwa seksualne* okazał się istotnym predyktorem ($d = 0,22$) recydywy seksualnej (inne wyróżnione to: *postawy specyficzne dla sprawców wykorzystania seksualnego dziecka i inne dewiacyjne postawy seksualne*). Jednak inny czynnik związany ze zniekształceniami poznawczymi okazał się być stosunkowo silnym ($d = 0,42$) predyktorem – *identyfikacja emocjonalna z dzieckiem*. Sami autorzy zauważyli przy tym, że badania wzięte pod uwagę odwoływały się jedynie do samoopisu. Dlatego do wyników w tym zakresie należy podchodzić z dużą ostrożnością. Ponadto niewiele¹⁴ spośród badań uwzględnionych w metaanalizie zawierało dane dotyczące postaw związanych z seksualnością/zniekształceń poznawczych.

Największy zakres i najbardziej bezpośrednie odniesienie do związku zniekształceń poznawczych z recydywą spośród przeprowadzonych metaanaliz miała praca Helmus i in. (2013). Do analizy włączono wyniki 46 badań, w których zidentyfikowano z jednej strony zmienną wchodzącą w zakres postaw wspierających przestępczość seksualną, a z drugiej wskaźnik recydywy seksualnej. Główny efekt (d Cohena = 0,22) wskazuje na raczej słaby, ale stabilny związek między wystę-

---

¹⁴ Spośród 95 badań uwzględnionych w metaanalizie dane dotyczące postaw zawierało jedynie od 3 do 10 (w zależności od konkretnej postawy).

powaniem postaw wspierających przestępczość seksualną a recydywą seksualną. Wyniku tego nie można jednak całkowicie odnieść do zniekształceń poznawczych, ponieważ, jak opisano w *Rozdziale 2* niniejszej książki, zakres pojęcia postaw wspierających przestępczość seksualną nakłada się z zakresem pojęcia zniekształceń poznawczych w stopniu znacznym, ale nie w całości.

Wykraczając poza wcześniejsze wyniki badań, Szumski i Bartoszak (w recenzji) postawili pytanie, jaki jest związek poszczególnych typów zniekształceń poznawczych występujących u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka z ryzykiem recydywy seksualnej i rzeczywistą recydywą. Okazało się, że zniekształcenia poznawcze żadnego typu nie były związane ze statycznym ryzykiem recydywy, mierzonym przy użyciu Static-99 (Hanson, Thornton, 2000), ale z rzeczywistą recydywą – już tak. Recydywiści ujawnili, w pomiarze kwestionariuszowym, więcej zniekształceń poznawczych wszystkich ich typów o treści seksualnej (odnosząc to do teorii Warda i Keenana, 1999, są to zniekształcenia typu *dziecko jako obiekt seksualny* i *natura krzywdy* oraz seksualny wariant typów *upoważnienie* i *niekontrolowalność*) i żadnego typu o treści nieseksualnej (typ *zagrożający świat* i nieseksualne warianty typów *upoważnienie* i *niekontrolowalność*). Wyniki te oznaczają, że nie każde zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka są związane z ryzykiem recydywy, a jedynie te o treści seksualnej – i to ewentualnie te zniekształcenia powinny być przedmiotem pracy terapeutycznej. Drugim wnioskiem z tych badań jest to, że sam pomiar statycznego ryzyka recydywy (zwłaszcza przy zastosowaniu Static-99) nie pozwala uchwycić tych czynników związanych ze zniekształceniami. Należy w tym celu stosować narzędzia do oceny ryzyka dynamicznego stabilnego, najlepiej wprost odnoszące się do czynników związanych ze zniekształceniami poznawczymi o treści seksualnej.

Rozdział 5.

Zarys własnego modelu teoretycznego opisującego działanie zniekształceń poznawczych u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka

By wyjaśnić rolę, jaką zniekształcenia poznawcze pełnią w funkcjonowaniu sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, konieczne jest skonstruowanie modelu teoretycznego. Model taki powinien w szczególności wyjaśniać mechanizmy działania zniekształceń poznawczych, ich związek z innymi czynnikami istotnymi dla funkcjonowania sprawców oraz znaczenie zniekształceń poznawczych dla funkcjonowania sprawców. Model taki powinien także uwzględniać różnorodność mechanizmów działania, funkcji i przyczyn zniekształceń oraz powinien nawiązywać do określonej zintegrowanej teorii wyjaśniającej sprawstwo wykorzystania seksualnego dziecka.

Ponieważ w ocenie autora dotychczasowe teorie w niewystarczającym stopniu spełniały te warunki, zwłaszcza w aspekcie uwzględnienia różnorodności mechanizmów, funkcji i przyczyn zniekształceń poznawczych, zaproponowano własną koncepcję: wielomechanizmową teorię zniekształceń poznawczych (MMT-CD). Została ona dokładnie przedstawiona w pracy Szumskiego i in. (2018). Jej najważniejsze elementy są zaprezentowane w niniejszym rozdziale.

5.1. Mechanizmy działania zniekształceń poznawczych

Dokonany w *Rozdziale 3* przegląd związków między rozwojowymi uwarunkowaniami powstawania zniekształceń poznawczych, pełnionymi przez nie funkcjami i rodzajami związków między nimi a popełnionym czynem jest podstawą do wyodrębnienia trzech różnych mechanizmów działania zniekształceń poznawczych.

Mechanizm I: czynniki działające wcześniej zaczyna działać bardzo wcześniej. Ukryte teorie leżące u podłoża zniekształceń poznawczych powstają w toku rozwoju sprawcy wskutek różnych negatywnych doświadczeń. Mogą to być m.in. doświadczenia o charakterze seksualnym

(Beisert, 2010, 2012), doświadczenie przemocy fizycznej i psychicznej (Connolly, Woollons, 2008) czy też postawy rodziców (Beisert, 2012; Bogaerts i in., 2005) i rodzaje nawiązywanych więzi (Beisert, Szumski, 2010; Stripe i in., 2006). Nabyte doświadczenia skutkują powstaniem ukrytych teorii należących do jednej lub więcej grup wyróżnionych przez Warda i Keenana (1999). Teorie te wyznaczają specyficzny sposób spostrzegania świata, który może, w interakcji z innymi czynnikami, skutkować powstaniem motywacji do popełnienia czynu. Przykładowo, jeśli u mężczyzny wykształciła się ukryta teoria typu *upoważnienie*, może on chcieć okazać dziecku swoją władzę poprzez wymuszenie kontaktu seksualnego; jeśli wykształciła się ukryta teoria typu *dziecko jako obiekt seksualny*, przyszły sprawca może pragnąć kontaktów seksualnych z dziećmi. Generowanie poszczególnych zniekształceń będzie polegało na aplikowaniu treści ukrytych teorii do konkretnej sytuacji, np. sprawca, u którego wykształciła się ukryta teoria *dziecko jako obiekt seksualny* może zinterpretować spojrzenie dziecka w jego stronę stwierdzając „ona mnie uwodzi”. Tego rodzaju sposób generowania zniekształceń wskazuje, że (w rozumieniu modelu zniekształceń poznawczych opartym na wydawaniu sądów, JMCD; Ward, Gannon i in., 2006; Ward i in., 2007) są to głównie zniekształcenia oparte na przekonaniach.

Mechanizm II: czynniki działające krótko przed czynem zaczyna działać gdy, wskutek działania innych czynników, sprawca ma już motywację do wykorzystania seksualnego dziecka. Przyszły sprawca poprzez czyn pragnie zaspokoić swoje potrzeby. Potrzeby te są takie same jak potrzeby innych ludzi (np. potrzeba bliskości czy też chęć obniżenia napięcia seksualnego) i są przez nich akceptowane, ale działanie, które ma doprowadzić do ich zaspokojenia, wykorzystanie seksualne dziecka, już takie nie jest. Przyczyną powstawania zniekształceń jest fakt, że motywacja do popełnienia tego czynu jest sprzeczna z wartościami, normami lub obrazem świata sprawcy. Innymi słowy, ma ona charakter egodystoniczny. Sprawca musi zatem usprawiedliwić ją przed samym sobą, dokonać self-groomingu (Craven, Brown, Glichrist, 2006; van Dam, 2001). Usprawiedliwia motywację, tworząc ukryte teorie należące do jednego z pięciu typów wyróżnionych przez Warda i Keenana (1999) i generując w oparciu o nie sądy (poszczególne zniekształcenia). Przykładowo sprawca pragnący zaspokoić swoją potrzebę

bliskości w kontakcie seksualnym z dzieckiem może wytworzyć ukrytą teorię typu *natura krzywdy* i generować sądy takie jak np. „nie się mu [10-letniemu chłopcu] nie stanie [w związku z kontaktem seksualnym], bo go przecież nie pobiję”. Tego rodzaju powstawanie zniekształceń wskazuje, że (w rozumieniu JMCD) będą to głównie zniekształcenia bazujące na wartościach.

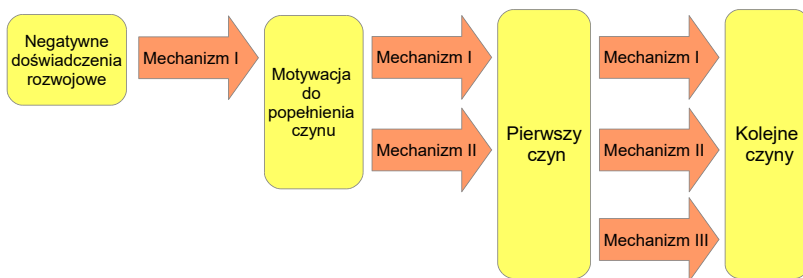
Mechanizm III: czynniki działające po popełnieniu czynu. Główną przyczyną powstawania zniekształceń poznawczych jest tutaj negatywna reakcja otoczenia na czyn sprawcy. Może to być reakcja rzeczywista lub tylko antycypowana przez sprawcę. Dodatkową przyczyną powstawania zniekształceń poznawczych może tu być własna negatywna reakcja i związane z nią emocje, przede wszystkim poczucie winy. W przypadku rzeczywistej negatywnej reakcji otoczenia sprawca tworzy usprawiedliwienia dla swojego czynu, co przypomina proces generowania wymówek (por. Maruna, Mann, 2006). Ma to na celu zmniejszenie jego odpowiedzialności za czyn tak, by nie poniósł konsekwencji i obronił swoje „ja” publiczne. Z kolei w przypadku antycypowanej negatywnej reakcji otoczenia tworzenie usprawiedliwień dla czynu pozwala sprawcy obniżyć poziom lęku, znacznie podwyższony przez obawę przed wykryciem. Tworzenie usprawiedliwień dokonuje się poprzez powstawanie ukrytych teorii wyróżnionych przez Warda i Keenana (1999) i generowanie w oparciu o nie sądów (poszczególnych zniekształceń). Na przykład sprawca może wytworzyć ukrytą teorię typu *niekontrolowalność* i generować sądy takie jak: „To się stało, bo żona mnie podnieciła, ale nie chciała mnie potem zaspokoić”. Jak widać, w tym mechanizmie sprawca stara się stworzyć akceptowalne dla niego interpretacje swoich zachowań. Tego rodzaju powstawanie zniekształceń wskazuje, że (w rozumieniu JMCD) będą to zniekształcenia bazujące na działaniach.

Tabela 3 przedstawia zestawienie opisanych powyżej mechanizmów, a rysunek 3 – ich działanie w czasie.

Zestawienie mechanizmów działania zniekształceń poznawczych

Mechanizm	Związek między zniekształceniami a czynem	Przyczyna powstawania zniekształceń	Funkcja zniekształceń (średni poziom ogólności)	Funkcja zniekształceń (niski poziom ogólności)
I	Zniekształcenia powstają dużo wcześniej, są jedną z przyczyn czynu.	Negatywne doświadczenia rozwojowe	Są źródłem motywacji do czynu.	Aplikowanie posiadanych przekonań do sytuacji
II	Zniekształcenia powstają w toku przygotowania do czynu. Nie są jego samoistną przyczyną, ale umożliwiają jego popełnienie.	Egodystoniczna chęć popełnienia czynu	Pozwalają uzasadnić przyszełe popełnienie czynu (przygotowanie się do jego popełnienia).	Uzasadnianie nieakceptowanych społecznie sposobów osiągania celów zgodnych z wartościami
III	Popełnienie czynu skutkuje powstaniem zniekształceń.	Negatywna reakcja otoczenia na popełniony czyn. Czasem także negatywna własna reakcja.	Pozwalają uzasadnić przede wszystkim przed innymi, popełniony czyn	Stworzenie akceptowalnej interpretacji popełnionego czynu.

Rysunek 3. Mechanizmy działania zniekształceń poznawczych.

Dookreślenia wymagają relacje pomiędzy poszczególnymi mechanizmami. Po pierwsze, u każdego sprawcy może działać jeden lub więcej z tych mechanizmów. W związku z tym działanie poszczególnych mechanizmów niekiedy nakłada się na siebie. Co za tym idzie, podczas badania ukrytych teorii i zniekształceń poznawczych już po popełnieniu czynu na podstawie samego wystąpienia zniekształceń poznawczych i ich treści, nie można odróżnić, na skutek działania których mechanizmów one powstały.

Po drugie, mechanizmy zaczynające działać wcześniej mogą być wykorzystane do pełnienia funkcji mechanizmów działających później. A zatem ukryte teorie powstałe wskutek negatywnych doświadczeń rozwojowych sprawcy mogą być nie tylko źródłem motywacji do czynu, ale także mogą pomagać tworzyć usprawiedliwienia dla niego zarówno przed jego popełnieniem, jak i po. Natomiast ukryte teorie powstałe w toku self-groomingu mogą pomagać tworzyć usprawiedliwienia dla czynu także po jego popełnieniu.

Po trzecie, jak wskazują badania związków między zniekształceniami poznawczymi a recydywą (Hanson, Harris, 2000b; Looman, Abracen, 2012; Nunes i in. 2007), ukryte teorie i zniekształcenia powstałe wskutek działania wszystkich trzech mechanizmów pełnią istotną rolę w etiologii kolejnych czynów. Zniekształcenia, które generuje sprawca, by usprawiedliwić swój pierwszy czyn (II i III mechanizm), mogą być przyczyną kolejnych czynów. Przykładowo ukryte teorie typu *niekontrolowalność* powstałe po popełnieniu czynu, by zmniejszyć odpowiedzialność sprawcy za swój czyn, w przyszłości będą zdejm-

wały z niego obowiązek kontroli swojego zachowania, co zwiększa prawdopodobieństwo popełnienia kolejnych czynów.

5.2. Rola zniekształceń poznawczych w etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka

Zgodnie z założeniem o wieloczynnikowej etiologii sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka same zniekształcenia poznawcze nie wystarczą, by dopuścić się tego rodzaju czynów. Najlepszą metodą wyjaśnienia związków między zniekształceniami poznawczymi a pozostałymi istotnymi czynnikami jest wkomponowanie opisanych w poprzednim podrozdziale mechanizmów w zintegrowaną teorię przestępczości seksualnej (Ward, Beech, 2006, 2008, 2016).

Mechanizm I. Negatywne doświadczenia rozwojowe, leżące u podłoża powstawania ukrytych teorii i zniekształceń poznawczych w I mechanizmie, zawierają się w niszy ekologicznej dalekiej. Nisza ta, za pośrednictwem funkcjonalnych systemów neuropsychologicznych, prowadzi do powstania określonych ukrytych teorii z pięciu wyróżnionych grup, które generują zniekształcenia poznawcze. Nie można także wykluczyć, że istnieją pewne predyspozycje biologiczne (czynniki genetyczne i te związane z rozwojem mózgu) sprzyjające podatności na powstawanie tego rodzaju struktur poznawczych. Powstałe w ten sposób zniekształcenia poznawcze są jedynym lub jednym z kilku symptomów prowadzących do czynu, czyli zarazem są źródłem motywacji do jego popełnienia i ułatwiają przewyciężanie wewnętrznych zahamowań przed jego dokonaniem. Ponadto powstałe ukryte teorie powodują, że przyszły sprawca kształtuje swoją niszę ekologiczną bliską tak, że sprzyja ona powstawaniu dalszych zniekształceń i dopuszczeniu się wykorzystania, np. stara się często przebywać w obecności potencjalnych ofiar.

Mechanizm II. Źródłem motywacji do popełnienia czynu jest tutaj jeden lub więcej z pozostałych trzech symptomów, do których należą: dysregulacja emocjonalna, trudności społeczne i dewiacyjne zainteresowania seksualne. Jednak pomimo ich działania sprawca musi przewyciężyć własne zahamowania przed popełnieniem tego rodzaju

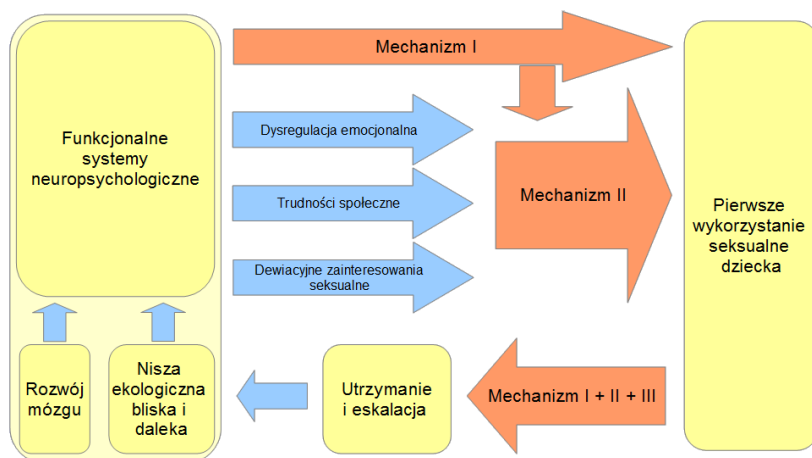
czynów, wytwarza zatem, w procesie self-groomingu, ukryte teorie usprawiedliwiającego tego rodzaju czyn. Możliwa jest w tym mechanizmie także sytuacja, w której źródłem motywacji do popełnienia czynu są istniejące już wcześniej, powstałe wskutek działania mechanizmu I ukryte teorie i zniekształcenia poznawcze. Ponieważ nie wystarczają one do przełamania wewnętrznego oporu przed popełnieniem czynu, sprawca wytwarza nowe, powiązane z czynem ukryte teorie i zniekształcenia poznawcze bądź rozbudowuje już istniejące. Taka sytuacja oznacza, że istnieją sprzeczności w systemie poznawczym sprawcy – między powstałymi wcześniej zniekształceniami poznawczymi a innymi elementami obrazu świata. Powstawanie kolejnych zniekształceń w tej sytuacji ma sprzeczności te usunąć i przypomina radzenie sobie z dysonansem poznawczym (por. np. Aronson i in., 2006). Ukryte teorie powstałe wskutek działania mechanizmu II wpływają także – w podobny sposób jak ukryte teorie powstałe wskutek działania mechanizmu I – na kształtowanie niszy ekologicznej bliskiej.

Mechanizm III. Do popełnienia czynu doszło wskutek działania symptomów dysregulacji emocjonalnej, trudności społecznych, dewiacyjnych zainteresowań seksualnych w połączeniu (lub nie) z mechanizmem II lub w związku z działaniem mechanizmu I. W tej sytuacji sprawca wytwarza ukryte teorie i zniekształcenia poznawcze w odpowiedzi na reakcję własną i otoczenia.

Ukryte teorie i zniekształcenia poznawcze powstałe wskutek działania wszystkich trzech mechanizmów pełnią istotną rolę w utrzymaniu i eskalacji wykorzystywania dzieci. Po pierwsze, wszystkie zniekształcenia mogą być w tym momencie źródłem motywacji do czynu, czyli, w rozumieniu ITSO, są jednym z symptomów prowadzących do czynu. Po drugie, zniekształcenia wpływają na kształtowanie przez sprawcę niszy ekologicznej w sposób nasilający działanie symptomów bądź ułatwiający popełnienie czynu. Może to mieć także miejsce w środowisku więziennym. Przykładowo, jeśli sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka, którzy przejawiają zniekształcenia poznawcze, osadzeni we wspólnej celi¹⁵ zaczną rozmawiać na temat popełnionych czynów, to ich rozmowy będą zawierały bardzo liczne zniekształcenia poznawcze.

¹⁵ Z uwagi na bardzo negatywne postawy innych więźniów wobec przestępców seksualnych, a w szczególności sprawców skazanych za wykorzystanie seksualne dziecka, często są oni umieszczani w tych samych celach.

Tego rodzaju wsparcie dla wizji świata zawartej w związanych z czynem ukrytych teoriach, będzie powodowało, że zostaną one rozbudowane i w oparciu o nie będą powstawały dalsze zniekształcenia poznawcze. Rysunek 4 przedstawia rolę, jaką w ITSO pełnią wyróżnione mechanizmy działania zniekształceń poznawczych.

Rysunek 4. Rola mechanizmów działania zniekształceń poznawczych w zintegrowanej teorii przestępczości seksualnej.

Zgodnie z ITSO poszczególni sprawcy mogą przejawiać różne symptomy należące do jednej lub kilku z czterech wyróżnionych grup. Oznacza to, po pierwsze, że nie wszyscy sprawcy będą przejawiać zniekształcenia poznawcze, ale jedynie pewna ich grupa (teoria nie wskazuje jak duża). Wynika z tego, że występowanie zniekształceń poznawczych i leżących u ich podłoża ukrytych teorii nie jest koniecznym warunkiem sprawstwa wykorzystania seksualnego dziecka, ponieważ kluczową rolę w etiologii czynu mogą odegrać inne czynniki. Natomiast w myśl prezentowanej teorii występowanie zniekształceń poznawczych będzie znacznie podnosiło prawdopodobieństwo sprawstwa.

Po drugie, sprawców cechuje zróżnicowanie co do nasilenia, z jakim przejawiają różne rodzaje zniekształceń poznawczych. Zatem mogą

oni mieć różne ukryte teorie spośród pięciu typów wyróżnionych przez Warda i Keenana (1999), np. jeden sprawca mógł wykształcić ukrytą teorię *niekontrolowalność* i ona będzie związana z jego czynem, a w przypadku innego sprawcy będzie to *natura krzywdy*. Co więcej, poszczególni sprawcy mogą w trochę inny sposób konstruować ukryte teorie tego samego typu, a co za tym idzie generować inne zniekształcenia poznawcze tego samego typu. Przykładowo sprawca może spostrzegać dziecko jako istotę seksualną, ale tylko w specyficznych okolicznościach. Tego rodzaju zróżnicowanie tłumaczy część trudności z pomiarem zniekształceń poznawczych. Odwołując się do powyższego przykładu, jeśli w kwestionariuszu albo innego rodzaju zadaniu nie będą okoliczności te wymienione, sprawca nie ujawni zniekształceń.

Zakończenie

Jak wskazano we *Wprowadzeniu*, głównym celem niniejszej książki jest uporządkowanie i zintegrowanie wiedzy dotyczącej zniekształceń poznawczych. W *Rozdziałach 2, 3 i 4* przedstawiono zróżnicowanie w zakresie możliwych konceptualizacji, treści, funkcji oraz uwarunkowań rozwojowych zniekształceń poznawczych, a także związków zniekształceń poznawczych z innymi czynnikami etiologicznymi i recydywą. Przedstawiono również różnorodność stanowisk, jakie badacze i praktycy mogą przejawiać wobec różnych aspektów związanych ze zniekształceniami poznawczymi, przede wszystkim dotyczących ich związku z popełnionym czynem i ewentualnymi przyszłymi czynami oraz tego, czy i kiedy ich redukcja powinno być celem terapii. Wskazano, jakie dane przemawiają za różnymi stanowiskami i jakie są ich konsekwencje i ograniczenia.

Słowem kluczem dla zagadnienia zniekształceń poznawczych i, co za tym idzie, niniejszej książki jest właśnie różnorodność. Badacze i praktycy mogą zajmować różne stanowiska i odwoływać się do różnych koncepcji związanych ze zniekształceniami poznawczymi. Słowem – mogą dokonywać wyboru. A nawet – muszą dokonywać wyboru. W niniejszej książce zaproponowano sposób integracji obecnej wiedzy dotyczącej zniekształceń poznawczych, wielomechanizmovą teorię zniekształceń poznawczych (MMT-CD; Szumski i in., 2018), ale i on nie wyczerpuje wszystkich możliwych stanowisk – przede wszystkim wynika z niego potrzeba dążenia do redukcji zniekształceń poznawczych u znacznej części sprawców. Co więcej, przyjęcie tego sposobu rozumienia zjawiska również jest wyborem.

Konieczność dokonywania wyboru stanowiska wobec zniekształceń poznawczych jest głównym wnioskiem niniejszej książki. Powinien to być przy tym wybór świadomy – poprzedzony zapoznaniem się z różnymi możliwościami i ich konsekwencjami. Wniosek ten dotyczy badaczy i praktyków, choć największe znaczenie ma w przypadku tych drugich. Znaczna większość sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci zniekształcenia poznawcze przynajmniej okresowo przejawia. Badacz zajmujący się sprawcami wykorzystania seksualnego dziecka ma szansę, gdy wybierze bardzo odległy wątek badawczy, by nie

wpłynęły one istotnie na jego pracę i uzyskane wyniki. Z kolei w pracy praktyka mającego bezpośredni kontakt ze sprawcami, takiej szansy nie ma. Dlatego praktyk przede wszystkim powinien wspomniane stanowiska poznać i dokonać świadomego wyboru, ponieważ jeśli tego nie zrobi, to w kontakcie z tymi osobami i tak przyjmie określone ustosunkowanie wobec pojawiających się zniekształceń poznawczych, lecz ustosunkowanie to nie będzie oparte na wiedzy i przemyśleniach, lecz będzie wynikać z intuicji, postaw osobistych i „wiedzy” potocznej. Propozycja najważniejszych zaleceń dotyczących sposobu uwzględniania zniekształceń poznawczych znajduje się w Załączniku do niniejszej książki.

Literatura

- Abdalla-Filho, E., de Jesus Mari, J., Diehl, A., Vieira, D.L., Ribeiro, R.B., Marins de Moraes, T., Reed, G.M., Kismodi, E., Cordeiro, Q. (2019). Forensic Implications of the New Classification of ICD-11 Paraphilic Disorders in Brazil. *Journal of Sexual Medicine*, 16(11), 1814–1819. doi: [10.1016/j.jsxm.2019.07.025](https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2019.07.025)
- Abel, G.G., Becker, J.V., Cunningham-Rathner, J. (1984). Complications, consent, and cognitions in sex between children and adults. *International Journal of Law and Psychiatry*, 7, 89–103. doi: [10.1016/0160-2527\(84\)90008-6](https://doi.org/10.1016/0160-2527(84)90008-6)
- Abel, G.G., Gore, D.K., Holland, D.K., Camps, N., Becker, J.V., Rathner, J. (1989). The measurement of the cognitive distortions of child molesters. *Annals of Sex Research*, 2, 135–153. doi: [10.1007/BF00851319](https://doi.org/10.1007/BF00851319)
- American Psychology Association. (2010). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Pobrane z: <http://www.apa.org/pi/wpo/sexualization.html>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (wyd. 5). Washington, DC: Autor.
- Aronson E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Auburn, T. (2010). Cognitive distortions as social practices: an examination of cognitive distortions in sex offender treatment from a discursive psychology perspective. *Psychology, Crime & Law*, 16(1–2), 103–123. doi: [10.1080/10683160802621990](https://doi.org/10.1080/10683160802621990)
- Babchishin, K.M., Nunes, K.L., Hermann, C.A. (2013). The Validity of Implicit Association Test (IAT) Measures of Sexual Attraction to Children: A Meta-Analysis. *Archives of Sexual Behavior*, 42(3), 487–499. doi: [10.1007/s10508-012-0022-8](https://doi.org/10.1007/s10508-012-0022-8)
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Barczak-Oplustil, A., Bogdan, G., Ćwiakalski, Z., Dąbrowska-Kardas, M., Kardas, P., Majewski, J., Raglewski, J., Rodzyńkiewicz, M., Szewczyk, M., Wróbel, W., Zoll, A. (2006). *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-277 k.k.* Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Beck, A. (1963). Thinking and depression: I. Idiosyncratic content and cognitive distortions. *Archives of General Psychiatry*, 9, 324–333. doi: [10.1001/archpsyc.1963.01720160014002](https://doi.org/10.1001/archpsyc.1963.01720160014002)
- Beech, A.R., Bartels, R.M., Dixon, L. (2013). Assessment and treatment of distorted schemas in sex offenders. *Trauma, Violence & Abuse*, 14, 54–66. doi: [10.1177/1524838012463970](https://doi.org/10.1177/1524838012463970).

- Beech, A.R., Parrett, N. Ward, T., Fisher, D. (2008). Assessing female sexual offenders' motivations and cognitions: an exploratory study. *Psychology, Crime & Law*, 15(2–3), 201–216. doi: [10.1080/10683160802190921](https://doi.org/10.1080/10683160802190921)
- Beech, A.R., Ward, T. (2004). The integration of etiology and risk in sexual offenders: A theoretical framework. *Aggression and Violent Behavior*, 10(1), 31–63. doi: [10.1016/j.avb.2003.08.002](https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.08.002)
- Beisert, M. (1991). *Seks twojego dziecka*. Poznań: Zakład Wydawniczy K. Domke.
- Beisert, M. (2004). *Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Beisert, M. (2010). Znaczenie hipotezy „abused abuser” dla wyjaśniania etologii pedofilii. *Z Zagadnień Nauk Sądowych*, 81, 57–73.
- Beisert, M. (2012). *Pedofilia: geneza oraz mechanizm powstawania zaburzenia*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Beisert, M., Szumski, F. (2010). Społeczno-kulturowe uwarunkowania przestępstw przeciwko wolności seksualnej małoletniego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 72(4), 217–235.
- Blacker, J., Beech, A.R., Wilcox, D. T., Boer, D.P. (2011). The assessment of dynamic risk and recidivism in a sample of special needs sexual offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 15(2), 193–211. doi: [10.1080/10683160903392376](https://doi.org/10.1080/10683160903392376)
- Bogaerts, S., Vanheule, S., Declercq, F. (2005). Recalled parental bonding, adult attachment style, and personality disorders in child molesters: A comparative study. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(3), 445–458. doi: [10.1080/14789940500094524](https://doi.org/10.1080/14789940500094524)
- Carich, M.S., Kassel, M.E., Stone, M.H. (2003). Enhancing Social Interest in Sexual Offenders. *The Journal of Individual Psychology*, 57(1), 18–29.
- Cassidy, J. (1999). Natura dziecięcych więzi. W: J. Cassidy, P. Shaver (red.), *Handbook of Attachment. Theory, research and clinical applications* (s. 3–33). New York: Guilford Press
- Collins, N.L., Allard, L.M. (2004). Cognitive Representations of Attachment: The Content nad Function of Working Model. W: M.B. Brewer, M. Hewstone (red.), *Social Cognition* (s. 44–56). Jersey City: Wiley – Blackwell.
- Connolly, M., Woollons, R. (2008). Childhood Sexual Experience and Adult Offending: An Exploratory Comparison of Three Criminal Groups. *Child Abuse Review*, 17, 119–132. doi: [10.1002/car.1019](https://doi.org/10.1002/car.1019)
- Craig, L.A., Browne, K.D., Stringer, I. (2003). Risk scales and factors predictive of sexual offence recidivism. *Trauma, Violence and Abuse*, 4, 45–69. doi: [10.1177/1524838002238945](https://doi.org/10.1177/1524838002238945)
- Craig, L.A., Browne, K.D., Stringer, I., Beech, A. (2005). Sexual recidivism: A review of static, dynamic and actuarial predictors. *Journal of Sexual Aggression*, 11(1), 65–84. doi: [10.1080/13552600410001667733](https://doi.org/10.1080/13552600410001667733)

- Craven, S., Brown, S., Glichrist, E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of Sexual Aggression, 12*(3), 287–299. doi: [10.1080/13552600601069414](https://doi.org/10.1080/13552600601069414)
- Dweck, C.S., Chiu, C., Hong, Y. (1995). Implicit theories and their role in judgments and reactions: A world from two perspectives. *Psychological Inquiry, 6*, 267–285. doi: [10.1207/s15327965pli0604_1](https://doi.org/10.1207/s15327965pli0604_1)
- Eastvold, A., Suchy, Y., Strassberg, D. (2011). Executive Function Profiles of Pedophilic and Nonpedophilic Child Molesters. *Journal of the International Neuropsychological Society, 17*(2), 295–307. doi: [10.1017/S1355617710001669](https://doi.org/10.1017/S1355617710001669)
- Faller, K.C. (1988). *Child Sexual Abuse. An Interdisciplinary Manual for Diagnosis, Case Management and Treatment*. Columbia: Columbia University Press.
- Finkelhor, D., Araji, S. (1986). Explanations of Pedophilia: A Four Factor Model. *The Journal of Sex Research, 22*(2), 145–161. doi: [10.1080/00224498609551297](https://doi.org/10.1080/00224498609551297)
- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H.A., Hamby, S.L. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of Adolescent Health, 55*(3), 329–333. doi: [10.1016/j.jadohealth.2013.12.026](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.12.026)
- Fromberger, P., Jordan, K., von Herder, J., Steinkrauss, H., Nemetschek, R., Stolpmann, G., Müller, J.L. (2012). Initial orienting towards sexually relevant stimuli: Preliminary evidence from eye movement measures. *Archives of Sexual Behavior, 41*(4), 919–928. doi: [10.1007/s10508-011-9816-3](https://doi.org/10.1007/s10508-011-9816-3)
- Gannon, A. (2006). Increasing Honest Responding on Cognitive Distortions in Child Molesters: The Bogus Pipeline Procedure. *Journal of Interpersonal Violence, 21*(3), 358–375. doi: [10.1177/0886260505282887](https://doi.org/10.1177/0886260505282887)
- Gannon, T.A. (2008). Social cognition in violent and sexual offending: an overview. *Psychology, Crime & Law, 15*(2–3), 97–118. doi: [10.1080/10683160802190822](https://doi.org/10.1080/10683160802190822)
- Gannon, T.A. (2009). Current cognitive distortion theory and research: An internalist approach to cognition. *Journal of Sexual Aggression, 15*(3), 225–246. doi: [10.1080/13552600903263079](https://doi.org/10.1080/13552600903263079)
- Gannon, T.A., Ward, T., Beech, A., Fisher, D. (2007). Introduction. W: T.A. Gannon, T. Ward, A. Beech, D. Fisher (red.), *Aggressive Offenders Cognition. Theory, Research and Practice* (s. 1–8). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Gannon, T.A., Wright, D.B., Beech, A.R., Williams, S.E. (2006). Do child molesters hold distorted beliefs? What does their memory recall tell us? *Journal of Sexual Aggression, 12*, 5–18. doi: [10.1080/13552600500451655](https://doi.org/10.1080/13552600500451655)
- Gilbert, D.T., Nixon, J.G. (1991). The Trouble of Thinking: Activation and Application of Stereotypic Beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(4), 509–517. doi: [10.1177/0146167218775070](https://doi.org/10.1177/0146167218775070)

- Giotakos, O., Vaidakis, N., Markianos, M., Spandoni, P., Christodoulou, G.N. (2004). Temperament and character dimensions of sex offenders in relation to their parental rearing. *Sexual and Relationship Therapy, 19*(2), 141–150. doi: [10.1080/14681990410001691352](https://doi.org/10.1080/14681990410001691352)
- Gopnik, A., Wellman, H. (1994). The „theory theory“. W: L. Hirschfield, S. Gelman (red.), *Domain specificity in culture and cognition* (s. 257–293). New York: Cambridge University Press.
- Griffith, B.A. (2004). The Structure and Development of Internal Working Models: An Integrated Framework for Understanding Clients and Promoting Wellness. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development, 43*, 163–177. doi: [10.1002/j.2164-490X.2004.tb00016.x](https://doi.org/10.1002/j.2164-490X.2004.tb00016.x)
- Haaga, D.A.F. (1997). Introduction to the Special Section on Measuring Cognitive Products in Research and Practice. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65*(6), 907–910. doi: [10.1037/0022-006X.65.6.907](https://doi.org/10.1037/0022-006X.65.6.907)
- Hall, G.C.N., Hirschman, R. (1992). Sexual aggression against children: A conceptual perspective of etiology. *Criminal Justice and Behavior, 19*, 8–23. doi: [10.1177/0093854892019001003](https://doi.org/10.1177/0093854892019001003)
- Hanson, R.K., Bourgon, G., Helmut, L., Hodgson, S. (2009). The Principles of Effective Correctional Treatment Also Apply To Sexual Offenders: A Meta-Analysis. *Criminal Justice and Behavior, 36*, 865–891. doi: [10.1177/0093854809338545](https://doi.org/10.1177/0093854809338545)
- Hanson, R.K., Harris, A. (2000a). *The Sex Offender Need Assessment Rating (SONAR): A Method for Measuring Change in Risk Levels 2000-1*. Pobrane z Public Safety Canada: http://www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/_fl/sonar-cebds-eng.pdf
- Hanson, R.K., Harris, A.J.R. (2000b). Where should we intervene?: Dynamic predictors of sexual assault recidivism. *Criminal Justice and Behavior, 27*(1), 6–35. doi: [10.1177/0093854800027001002](https://doi.org/10.1177/0093854800027001002)
- Hanson, R.K., Harris, A.J.R., Scott, T-L., Helmus, L. (2007). *Assessing the risk of sexual offenders on community supervision: The Dynamic Supervision Project Ottawa*, Pobrane z Public Safety Canada: http://www.public-safety.gc.ca/res/cor/rep/_fl/crp2007-05-en.pdf
- Hanson, R.K., Morton-Bourgon, K. (2004). *Predictors of sexual recidivism an updated meta-analysis*. Ottawa: Public Works and Government Services Canada.
- Hanson, R.K., Thornton, D. (2000). Improving risk assessments for sex offenders: A comparison of three actuarial scales. *Law and Human Behavior, 24*, 119–136. doi: [10.1023/A:1005482921333](https://doi.org/10.1023/A:1005482921333)
- Harris, A.J.R., Hanson, R.K. (2010). Clinical, actuarial and dynamic risk assessment of sexual offenders: Why do things keep changing? *Journal of Sexual Aggression, 16*(3), 296–310. doi: [10.1080/13552600.2010.494772](https://doi.org/10.1080/13552600.2010.494772)

- Harris, A., Phenix, A., Hanson, R.K., Thornton, D. (2003). *Static-99 coding rules revised: 2003*. Ottawa: Public Safety and Emergency Preparedness Canada.
- Helmus, L., Hanson, R.K., Babchishin, K.M., Mann, R.E. (2013). Attitudes supportive of sexual offending predict recidivism: a meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse, 14*(1), 34–53. doi: [10.1177/1524838012462244](https://doi.org/10.1177/1524838012462244)
- Hollin, C.R., McMurrin, M. (2009). *Cognitive Approaches to the Assessment of Sexual Interest in Sexual Offenders*. Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd.
- Howitt, D., Sheldon, K. (2007). The role of cognitive distortions in paedophilic offending: Internet and contact offenders compared. *Psychology, Crime & Law, 13*(5), 469–486. doi: [10.1080/10683160601060564](https://doi.org/10.1080/10683160601060564)
- Hudson, S.M., Marshall, W.L., Ward, T. (1996). Attachment Style in Sex Offending: A Preliminary Study. *The Journal of Sex Research, 33*(1), 17–26. doi: [10.1080/00224499609551811](https://doi.org/10.1080/00224499609551811)
- Jarema, M. (2013). *Zalecenie konsultanta krajowego w dziedzinie psychiatrii dotyczące poprawności kryteriów diagnostycznych zaburzenia preferencji seksualnych*. Warszawa: Krajowy konsultant w dziedzinie psychiatrii.
- Keown, K., Gannon, T.A., Ward, T. (2008). What were they thinking? An exploration of child sexual offenders' beliefs using a lexical decision task. *Psychology, Crime & Law, 14*(4), 317–337. doi: [10.1080/10683160701770112](https://doi.org/10.1080/10683160701770112)
- Keown, K., Gannon, T.A., Ward, T. (2010). What's in a measure? A multi-method study of child sexual offenders' beliefs. *Psychology, Crime & Law, 16*(1–2), 125–143. doi: [10.1080/10683160802622022](https://doi.org/10.1080/10683160802622022)
- Komenda Główna Policji (2020). *Postępowania wszczęte i przestępstwa stwierdzone z art. 200 KK za lata 1999–2020*. Pobrane z: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-6/63501,Seksualne-wykorzystanie-maloletniego-art-200.html>
- Krueger, R.B., Reed, G.M., First, M.B., Marais, A., Kismodi, E., Briken, P. (2017). Proposals for Paraphilic Disorders in the International Classification of Diseases and Related Health Problems, Eleventh Revision (ICD-11). *Archives of Sexual Behavior, 46*(5), 1529–1545. doi: [10.1007/s10508-017-0944-2](https://doi.org/10.1007/s10508-017-0944-2)
- Landau, M.J., Meier, B.P., Keefer, L.A. (2010). A Metaphor-Enriched Social Cognition. *Psychological Bulletin, 136*(6), 1045–1067. doi: [10.1037/a0020970](https://doi.org/10.1037/a0020970)
- Laws, R.D. (2008). The Public Health Approach: A Way Forward? W: R.D. Laws, W.T. O'Donohue (red.), *Sexual Deviance* (s. 611–628). New York, London: The Guilford Press.
- Laws, R.D., O'Donohue, R.D. (2008). Introduction. W: R.D. Laws, W.T. O'Donohue (red.), *Sexual Deviance* (s. 1–20). New York, London: The Guilford Press.

- Looman, J., Abracen, J. (2013). The Static-99R: Are There Really Differences Between the Normative Groups? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(7), 888–907. doi: [10.1177/0306624X12443657](https://doi.org/10.1177/0306624X12443657)
- Mann, R.E., Beech, A.R. (2003). Cognitive distortions, schemas, and implicit theories. W: T. Ward, D.R. Laws, S.M. Hudson (red.), *Sexual deviance: Issues and Controversies* (s. 135–153). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mann, R., Webster, S., Wakeling, H., Marshall, W. (2007). The measurement and influence of child sexual abuse supportive beliefs. *Psychology, Crime & Law*, 13(5), 443–458. doi: [10.1080/10683160601061141](https://doi.org/10.1080/10683160601061141)
- Marlatt, G.A., Donovan, D.M. (1985). *Relapse prevention. Maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors*. New York, London: The Guilford Press.
- Marcoen, A., Schoefs, V., Verschueren, K. (1996). The Internal Working Model of the Self, Attachment, and Competence in Five-Year-Olds. *Child Development*, 67, 2493–2511.
- Marshall, W.L., Barbaree, H.E. (1990). The Integrated Theory of Sexual Offending. W: W.L. Marshall, D.L. Laws, H.E. Barbaree (red.), *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender* (s. 257–278). New York: Plenum Press.
- Marshall, W.L., Hamilton, K., Fernandez, Y. (2001). Empathy deficits and cognitive distortions in child molesters. *Sexual abuse: A Journal of Research and Treatment*, 13(2), 123–30. doi: [10.1177/107906320101300205](https://doi.org/10.1177/107906320101300205)
- Marshall, W.L., Marshall, L.E., Kingston, D.A. (2011). Are the cognitive distortions of child molesters in need of treatment? *Journal of Sexual Aggression*, 17(2), 118–129. doi: [10.1080/13552600.2011.580572](https://doi.org/10.1080/13552600.2011.580572)
- Marshall, W.L., Marshall, L.E., Serran, G.A., Fernandez, Y.M. (2006). *Treating sexual offenders. An integrative approach*. New York, London: Taylor and Francis Group.
- Marshall, W.L., Marshall, L.E., Serran, G.A., O'Brien, M.D. (2009). Self-esteem, shame, cognitive distortions and empathy in sexual offenders: their integration and treatment implications. *Psychology, Crime & Law*, 15(2–3), 217–234. doi: [10.1080/10683160802190947](https://doi.org/10.1080/10683160802190947)
- Maruna, S., Mann, R.E. (2006). A fundamental attribution error? Rethinking cognitive distortions. *Legal and Criminological Psychology*, 11, 155–177. doi: [10.1348/135532506X114608](https://doi.org/10.1348/135532506X114608)
- Marziano, V., Ward, T., Beech, A.R., Patison, P. (2006). Identification of five fundamental implicit theories underlying cognitive distortions in child abusers: A preliminary study. *Psychology, Crime & Law*, 12(1), 97–105. doi: [10.1080/10683160500056887](https://doi.org/10.1080/10683160500056887)

- McGrath, M., Cann, S., Konopasky, R. (1998). New Measures of Defensiveness, Empathy, and Cognitive Distortions for Sexual Offenders Against Children. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10(1), 25–36. doi: [10.1023/A:1022102530815](https://doi.org/10.1023/A:1022102530815)
- McGrath, R.J., Cumming, G.F., Lasher, M.P. (2013). *SOTIPS. Sex Offender Treatment Intervention and Progress Scale Manual*. Pobrane z: https://www.researchgate.net/publication/271505329_SOTIPS_Sex_Offender_Treatment_Intervention_and_Progress_Scale_Manual
- Mihailides, S., Devilly, G.J., Ward, T. (2004). Implicit cognitive distortions and sexual offending. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16, 333–350. doi: [10.1177/107906320401600406](https://doi.org/10.1177/107906320401600406)
- Moulden, H.M. (2009). Social competence and sexual aggression: Social intelligence, cognitive distortions, and victim empathy in men who sexually offend against children *Dissertation Abstracts International: Section B*, 70(4-B), 2580.
- Murphy, W.D. (1990). Assessment and Modification of Cognitive Distortions. W: W.L. Marshall, D L. Laws, H.E. Barbaree (red.), *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender* (s. 331–342). New York: Plenum Press.
- Macrae, C.N., Bodenhausen, G.V. (2001). Social cognition: Categorical person perception. *British Journal of Psychology*, 92, 239–255. doi: [10.1348/000712601162059](https://doi.org/10.1348/000712601162059)
- Nunes, K.L., Firestone, P., Baldwin, M.W. (2007). Indirect Assessment of Cognitions of Child Sexual Abusers With the Implicit Association Test. *Criminal Justice and Behavior*, 34(4), 454–475. doi: [10.1177/0093854806291703](https://doi.org/10.1177/0093854806291703)
- Ó Ciardha, C. (2011). A theoretical framework for understanding deviant sexual interest and cognitive distortions as overlapping constructs contributing to sexual offending against children. *Aggression and Violent Behavior*, 16(6), 493–502. doi: [10.1016/j.avb.2011.05.001](https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.05.001)
- Ó Ciardha, C., Gannon, T.A. (2011). The cognitive distortions of child molesters are in need of treatment. *Journal of Sexual Aggression*, 17(2), 130–141. doi: [10.1080/13552600.2011.580573](https://doi.org/10.1080/13552600.2011.580573)
- Ó Ciardha, C., Ward, T. (2013). Theories of cognitive distortions in sexual offending: What the current research tells us. *Trauma, Violence & Abuse*, 14, 5–21. doi: [10.1177/1524838012467856](https://doi.org/10.1177/1524838012467856)
- Pennington, B.F. (2002). *The development of psychopathology: nature and nurture*. New York, London: The Guilford Press.
- Pervan, S., Hunter, M. (2002). Cognitive distortions and social self-esteem in sexual offenders. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 3(1), 75–91.

- Polaschek, D.L.L. (2003). Relapse prevention, offense process models, and the treatment of sexual offenders. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(4), 361–367. doi: [10.1037/0735-7028.34.4.361](https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.4.361)
- Romo, M. (2003). Implicit theories in artistic creativity: A study on knowledge synthesis. *Estudios de Psicología*, 24(2), 223–239. doi: [10.1174/021093903765762929](https://doi.org/10.1174/021093903765762929)
- Rutkowski, P., Sroka, R. (2007). Projekt systemu oddziaływań terapeutycznych wobec sprawców przestępstw na tle seksualnym w okresie odbywania kary pozbawienia wolności. *Seksuologia Polska*, 5(1), 1–8.
- Sajkowska, M. (2002). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Ustalenia terminologiczne, skala zjawiska, oblicza problemu społecznego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 1, 5–28.
- Salter, A.C. (1988). *Treating child sex offenders and their victims: A practical guide*. Newbury Park: Sage Publication.
- Salter, A.C. (2005). *Pedofile, gwałciciele i inni przestępcy seksualni*. Poznań: Media Rodzina.
- Schlenker, B.R., Pontari, B.A., Christopher, A.N. (2001). Excuses and Character: Personal and Social Implications of Excuses. *Personality and Social Psychology Review*, 5(1), 15–32. doi: [10.1207/S15327957PSPR0501_2](https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0501_2)
- Schmidt, N.B., Joiner, T.E. (2004). Global Maladaptive Schemas, Negative Life Events, and Psychological Distress. *Journal of Psychopathology & Behavioral Assessment*, 26(1), 65–72. doi: [10.1023/B:JOBA.0000007457.95008.d2](https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007457.95008.d2)
- Seto, M.C. (2008). *Pedophilia and Sexual Offending Against Children. Theory, Assessment and Intervention*. Washington: American Psychology Association.
- Siemaszko, A. (1993). *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stermac, L.E., Segal, R.G. (1990). The Role of Cognition in Sexual Assault. W: W.L. Marshall, D.L. Laws, H.E. Barbaree (red.), *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender* (s. 161–176). New York: Plenum Press.
- Stripe, T., Abracen, J., Stermac, L., Wilson, R. (2006). Sexual offenders' state-of-mind regarding childhood attachment: A controlled investigation. *Sex Abuse*, 18, 289–302. doi: [10.1007/s11194-006-9022-3](https://doi.org/10.1007/s11194-006-9022-3)
- Szumski, F. (2014). Measurement of cognitive distortions in child molesters. *Z Zagadnień Nauk Sądowych*, 98, 118–137.
- Szumski, F., Bartels, R.M., Beech, A.R., Fisher, D. (2018). Distorted cognition related to male sexual offending: The multi-mechanism theory of cognitive distortions (MMT-CD). *Aggression and Violent Behavior*, 39, 139–151. doi: [10.1016/j.avb.2018.02.001](https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.02.001)

- Szumski, F., Kasperek, K. (2014). Ocena ryzyka recydywy w zakresie przestępstw seksualnych. W: M. Szpitalak, K. Kasperek (red.), *Psychologia Sądowa – wybrane zagadnienia* (s. 160–182). Kraków: Wydawnictwo Naukowe UJ.
- Szumski, F., Kasperek, K., Gierowski, J.K. (2021). High or very high recidivism risk? The possibilities of recidivism risk assessment under the Polish SVP law (the Act of 22 November 2013). *Psychiatria Polska*, 54(6), 1181–1194. doi: [10.12740/PP/116908](https://doi.org/10.12740/PP/116908)
- Szyrmer, S. (2006). Nowelizacja prawa karnego w świetle ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, 9(1), 53–69.
- Tierney, D.W., McCabe, M.P. (2001). An evaluation of self-report measures of cognitive distortions and empathy among Australian sex offenders. *Archives of sexual behavior*, 30(5), 495–519. doi: [10.1023/A:1010239217517](https://doi.org/10.1023/A:1010239217517)
- Thornton, D. (2002). Constructing and Testing a Framework for Dynamic Risk Assessment. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14(2), 139–153. doi: [10.1023/A:1014620214905](https://doi.org/10.1023/A:1014620214905)
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1999 r. (I KZP 17/99).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- van Dam, C. (2001). *Identifying Child Molesters: Preventing Child Sexual Abuse by Recognizing the Patterns of the Offenders*. Binghamton, NY: Haworth Maltreatment and Trauma Press.
- Ward, T. (2000). Sexual offenders' cognitive distortions as implicit theories. *Aggression and Violent Behavior*, 5(5), 491–507. doi: [10.1016/S1359-1789\(98\)00036-6](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(98)00036-6)
- Ward, T. (2002). Good lives and the rehabilitation of offenders: Promises and problems. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 513–528. doi: [10.1016/S1359-1789\(01\)00076-3](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(01)00076-3)
- Ward, T. (2009). The extended mind theory of cognitive distortions in sex offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 15(3), 247–259. doi: [10.1080/13552600903263087](https://doi.org/10.1080/13552600903263087)
- Ward, T., Beech, A.R. (2006). An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, 11(1), 44–63. doi: [10.1016/j.avb.2005.05.002](https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.05.002)
- Ward, T., Beech, A.R. (2008). An integrated theory of sexual offending. W: R. D. Laws, W. T. O'Donohue (red.), *Sexual Deviance* (s. 21–36). New York, London: The Guilford Press.
- Ward, T., Beech, A.R. (2016). The Integrated Theory of Sexual Offending – Revised: A Multifield Perspective. W: D.P. Boer (red.), *The Wiley Handbook on*

- the Theories, Assessment and Treatment of Sexual Offending* (s. 123–137). Chichester: John Wiley & Sons Ltd. doi: [10.1002/9781118574003.wattso006](https://doi.org/10.1002/9781118574003.wattso006)
- Ward, T., Casey, A. (2010). Extending the mind into the world: A new theory of cognitive distortions in sex offenders. *Aggression and Violent Behavior, 15*(1), 49–58. doi: [10.1016/j.avb.2009.08.002](https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.002)
- Ward, T., Gannon, T.A., Keown, K. (2006). Beliefs, values, and action: The judgment model of cognitive distortions in sexual offenders. *Aggression and Violent Behavior, 11*(4), 323–340. doi: [10.1016/j.avb.2005.10.003](https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.10.003)
- Ward, T., Hudson, S.M. (1998). The Construction and Development of Theory in the Sexual Offending Area: A Metatheoretical Framework. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 10*(1), 47–63. doi: [10.1177/107906329801000106](https://doi.org/10.1177/107906329801000106)
- Ward, T., Hudson, S.M., Keenan, T. (1998). A self-regulation model of the sexual offence process. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 10*, 141–157. doi: [10.1023/A:1022071516644](https://doi.org/10.1023/A:1022071516644)
- Ward, T., Hudson, S.M., Marshall, W.L. (1996). Attachment style in sex offenders: A preliminary study. *Journal of Sex Research, 33*, 17–26. doi: [10.1080/00224499609551811](https://doi.org/10.1080/00224499609551811)
- Ward, T., Hudson, S.M., Siegert, R.J. (1995). A critical comment on Pithers' relapse prevention model. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 7*, 167–175. doi: [10.1007/BF02260203](https://doi.org/10.1007/BF02260203)
- Ward, T., Keenan, T. (1999). Child molesters' implicit theories. *Journal of Interpersonal Violence, 14*, 821–838. doi: [10.1177/088626099014008003](https://doi.org/10.1177/088626099014008003)
- Ward, T., Keown, K., Gannon, T.A. (2007). Cognitive distortions as belief, value and action judgments. W: T.A. Gannon, T. Ward, A. Beech, D. Fisher (red.), *Aggressive Offenders Cognition. Theory, Research and Practice* (s. 53–70). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Ward, T., Polaschek, D.L.L., Beech, A.R. (2006). *Theories of Sexual Offending*. Chichester: John Wiley's & Sons, Ltd.
- Ward, T., Siegert, R.J. (2002) Toward a comprehensive theory of child sexual abuse: a theory knitting perspective. *Psychology, Crime & Law, 8*, 319–351. doi: [10.1080/10683160208401823](https://doi.org/10.1080/10683160208401823)
- Ward, T., Stewart, C.A. (2003). The treatment of sex offenders: Risk management and good lives. *Professional Psychology: Research and Practice, 34*(4), 353–360. doi: [10.1037/0735-7028.34.4.353](https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.4.353)
- Warylewski, J. (2001). *Przestępstwa seksualne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Weiner, B., Amirkhan, J., Folkes, V.S., Verette, J.A. (1987). An attributional analysis of excuse giving: studies of a naive theory of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(2), 316–324. doi: [10.1037//0022-3514.52.2.316](https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.2.316)

- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badania*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Wood, E., Riggs, S. (2009). Adult Attachment, Cognitive Distortions, and Views of Self, Others, and the Future Among Child Molesters. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 21, 375–390. doi: [10.1177/1079063209340142](https://doi.org/10.1177/1079063209340142)
- World Health Organization. (1998). *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD–10. Badawcze kryteria diagnostyczne*. Gdańsk: Medical Press.
- Yoon, D., Spehr, A., Briken, P. (2011). Structured assessment of protective factors: a German pilot study in sex offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 22(6), 834–844. doi: [10.1080/14789949.2011.617831](https://doi.org/10.1080/14789949.2011.617831)
- Zuckerman, M. (1979). Attribution of success and failure revisited, or: The motivational bias is alive and well in attribution theory. *Journal of Personality*, 47, 245–287. doi: [10.1111/j.1467-6494.1979.tb00202.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1979.tb00202.x)

Załącznik

Najważniejsze zalecenia dotyczące sposobu uwzględniania zniekształceń poznawczych w pracy ze sprawcami wykorzystania seksualnego dziecka

---

Zalecenia wstępne

- Przed pracą ze sprawcami zapoznaj się z dokładnie z zagadnieniem zniekształceń poznawczych u nich występujących (np. na podstawie niniejszej książki).
- Zapoznaj się także z kontrowersjami dotyczącymi tego pojęcia i sposobu jego uwzględniania.
- Postaraj się wstępnie zdecydować, które sposoby rozstrzygnięcia tych dylematów wybierasz.
- Nie wahaj się później zmienić zdania – tylko niech to będzie świadoma decyzja.

Zalecenia ogólne

- Staraj się rozpoznawać wszystkie pojawiające się zniekształcenia poznawcze.
  - o Powstrzymuj się od automatycznego reagowania na nie. Tego rodzaju reakcje pochodzą najczęściej z potocznego a nie profesjonalnego rozumienia zjawiska i zmierzają do stosowania konfrontacji.
- W pracy ze zniekształceniami poznawczymi nie stosuj konfrontacji. Nie zmienisz ich w ten sposób, a możesz je nasilić lub spowodować wycofanie się pacjenta z relacji.

Zalecenia dotyczące terapii

- Celem terapii powinna być zmiana tylko tych zniekształceń poznawczych, które są czynnikiem etiologicznym i mogą prowadzić do kolejnych przestępstw (związane głównie z mechanizmem I, czasem mechanizmem II), a nie tych, które powstały, by bronić się przed reakcją zewnętrzną i wewnętrzną na popełniony czyn (związane z mechanizmem III).
    - o Pamiętaj, że odróżnienie jednych od drugich nie jest łatwe, ponieważ nie różnicuje ich sama treść.
      - Najważniejszą wskazówką przy ich odróżnianiu jest to, czy zniekształcenia samoistnie ustępują w toku procesu terapeutycznego i wzmacniana relacji terapeutycznej – jeśli tak, to prawdopodobnie były związane z mechanizmem III.
  - W związku z tym – nie wprowadzaj pracy ze zniekształceniami poznawczymi na wczesnych etapach terapii sprawców.
-

Zalecenia dotyczące diagnozy, w tym oceny ryzyka recydywy

Zniekształcenia poznawcze mogą być stabilnym dynamicznym czynnikiem ryzyka recydywy seksualnej.

- Są nim, gdy stanowią czynnik etiologiczny i mogą prowadzić do kolejnych przestępstw (związane głównie z mechanizmem I, czasem mechanizmem II).
    - o Nie są nim, gdy służą jedynie obronie przed reakcją zewnętrzną i wewnętrzną na popełniony czyn (związane z mechanizmem III).
    - o Pamiętaj, że odróżnienie jednych od drugich nie jest łatwe, ponieważ nie różnicuje ich sama treść.
      - Pierwszą wskazówką przy odróżnianiu jednych od drugich jest ich poziom ogólności – czy dotyczą tylko samego sprawcy/jego ofiary/jego czynu czy też ogółu ludzi/mężczyzn/dzieci/zachowań seksualnych. W tym drugim przypadku rośnie prawdopodobieństwo, że są to zniekształcenia będące czynnikiem etiologicznym.
      - Drugą wskazówką jest odpowiedź na pytanie, które powinien postawić sobie diagnosta: *Czy przejawianie tego zniekształcenia może odegrać rolę w mechanizmie popełnienia kolejnego przestępstwa seksualnego?* Jeśli tak, to rośnie prawdopodobieństwo, że jest to zniekształcenie związane z czynnikiem etiologicznym, a więc będące stabilnym dynamicznym czynnikiem ryzyka recydywy seksualnej.
-

dr Filip Szumski

Psycholog ze specjalizacją w zakresie psychoseksuologii, prawnik, biegły sądowy. Pracuje jako adiunkt w Zakładzie Seksuologii Społecznej i Klinicznej Wydziału Psychologii i Kognitywistyki UAM. Członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego i Zarządu International Association for the Treatment of Sexual Offenders. Stypendysta Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim przestępczości seksualnej i wpływu kontekstu prawnego na funkcjonowanie zawodowe psychologów. Jest autorem publikacji w tym zakresie w renomowanych światowych czasopismach naukowych. Dąży do tego, by trzy wątki jego działalności, naukowy, dydaktyczny i praktyczny, wzajemnie się dopełniały.

Książka opracowana jest z erudycją i dbałością o szczegóły, świadczy o wnikliwym zbadaniu przez autora problematyki zniekształceń poznawczych u sprawców przestępstw seksualnych przeciwko dzieciom. Dr Filip Szumski nie tylko tłumaczy znaczenie zniekształceń poznawczych w kształtowaniu podatności i zwiększaniu ryzyka popełnienia lub ponowienia nadużyć seksualnych, ale przedstawia także autorską, Wielomechanizmową Teorię Zniekształceń Poznawczych i objaśnia ich rolę w ramach Zintegrowanej Teorii Przestępczości Seksualnej. Książka stanowi cenne źródło wiedzy zarówno dla badaczy, jak i praktyków – klinicystów uczestniczących w diagnostyce i pracy terapeutycznej ze sprawcami przestępstw seksualnych wobec dzieci.

(z recenzji prof. Michała Lwa-Starowicza)

ISBN 978-83-66666-90-0

DOI 10.48226/978-83-66666-90-0